

**ESTER POLLACK
ANNA ROOSVALL
HANS CALDARAS
THOMAS HAMMARBERG
ELITSA IVANOVA
ADAM SZOPPE
INTERVJU MED PETER WOLODARSKI
LARS TRUEDSON (RED)**

Mediebilden av romer

Mediebilden av romer

**Institutet för
mediestudier**

Institutet för mediestudier
Norra Benickebrinken 2, 111 31 Stockholm
Telefon: +46-(0)8-656 78 30
info@mediestudier.se www.mediestudier.se

Mediebilden av romer
Ester Pollack, Anna Roosvall, Hans Caldaras, Adam Szoppe,
Thomas Hammarberg, Elitsa Ivanova och Lars Truedson

© Författarna och Institutet för mediestudier
Utgivare: Institutet för mediestudier
Produktion: eddy.se ab, Visby 2015
Tryck: Holmbergs, Malmö 2015
ISBN 978-91-980631-5-8

Om Institutet för Mediestudier

Institutet för Mediestudier ska – med forskningen som verktyg – verka för en välgrundad diskussion i samhället om hur medierna sköter sin grundläggande uppgift: att på medborgarnas uppdrag granska makten och skildra verkligheten. Det sker genom att initiera egen forskning eller sprida kunskap om andras forskning samt genom att vara mötesplats för diskussioner om mediers roll i samhället.

Institutet stöds av en bred krets av samhällsintressen: fack, näringsliv och civilsamhälle som kyrkan och idrottsrörelsen. Institutets forskning finansieras dessutom genom bidrag från bland andra Familjen Erling Perssons stiftelse och Marianne och Marcus Wallenbergs stiftelse.

Innehåll

Förord: Mediebilden av romer – mer intensiv, men möjligen mindre fördomsfull?	7
<i>Ester Pollack och Anna Roosvall</i> Rom-register och brott på topp. Rapportering om romer i Dagens Nyheter och Aftonbladet 1995–2014	10
<i>Hans Caldaras</i> Romer i mediernas händer	32
<i>Adam Szoppe</i> Journalist på en unik romsk redaktion	40
<i>Thomas Hammarberg</i> Medierna ska både avslöja och förklara	49
<i>Lars Truedson</i> Intervju med Peter Wolodarski: "Vi har för lite kunskap om antiziganism"	60
<i>Elitsa Ivanova</i> De oönskade. Utvisningarna av östeuropeiska romer från Frankrike 2010 i bulgarisk press	67

Förord: Mediebilden av romer – mer intensiv, men möjligen mindre fördomsfull?

Det gäller inte alla, men många av de främst rumänska och bulgariska medborgare som i dag tigger eller samlar burkar utanför svenska matvarubutiker definierar sig utan tvivel som romer. Detta faktum har gjort att romer kommit att uppmärksammas på ett helt nytt, mer omfattande sätt i det svenska samhället – och i de svenska medierna.

Det är därför nu rätt tid för Institutet för Mediestudier att bidra till den magra forskningen om bilden av romer i svenska medier. Det sker i denna bok genom en särskild studie av de femhundra artiklar i Aftonbladet och Dagens Nyheter som under en 20-årsperiod hade några relevanta sökord, framförallt romer och zigenare, i rubriken. Och det sker genom ett antal artiklar av relevanta personer som utifrån erfarenhet och kunskap kompletterar och kommenterar forskningsrönen.

Studien av DN och Aftonbladet visar tydligt att antalet artiklar om romer ökat kraftigt de senaste fem åren, påverkat av de besökande tiggarna och dess-

utom kraftigt av alla artiklar om Dagens nyheters avslöjande om Skånepolisens register över tusentals romer.

Men det finns också antydningar i materialet om kvalitativa förändringar av mediernas beskrivningar av romer. Studien visar att mediebildens förvisso tar upp brott och romer – men, och det är ett viktigt konstaterande, inte (stereotypa) påståenden om romers brottslighet, utan till helt dominerande del brott mot romer.

Den nedsättande benämningen ”zigenare” är i slutet av den undersökta perioden av allt att döma helt förbehållen beskrivningar av tidigare års uttryckssätt. Forskarna Ester Pollack och Anna Roosvall prövar i sin studie tanken att rapporteringen om romer närmat sig en vändpunkt där stereotyper inte längre styr lika mycket.

Få romer kommer regelbundet till tals i medier – med några få undantag. En person som sedan 1970-talet tidvis nog av många journalister uppfattats som inofficiell talesperson för romer har varit artisten och författaren Hans Caldaras. I en text beskriver han både personliga upplevelser av fördomsfull rapportering och refererar mer generell kunskap. Han nämner också hur rapporteringen om en blond liten flicka bland romer i Grekland för bara något år sedan kunde väcka urgamla fördomar till liv även i svenska medier.

Få redaktioner har romska journalister. Än färre har romska journalister som talar romani. Men i Sverige finns en av bara två sådana redaktioner i hela världen. Reportrarna där har dessutom upfunnit ett eget språk. Adam Szoppe berättar i ett kapitel om Sve-

riges Radios unika Radio Romano och om både svårigheter och möjligheter med journalistik inifrån en inledningsvis ofta skeptisk grupp romer, ovan att själva komma till tals på egna villkor i medierna.

Sedan 1960-talet har Thomas Hammarberg engagerat sig för romers mänskliga rättigheter. I dag är han ordförande i Kommissionen mot antiziganism och skriver i sitt bidrag om både framsteg och kvarvarande problem i hur medier skildrar romer. Han betonar vikten av kompetent journalistik för att romer fullt ut ska tillerkännas sina mänskliga rättigheter.

Medieforskaren Elitsa Ivanova vid Stockholms universitet ger i ett bidrag en översikt av internationell forskning om mediebilderna av romer och dessutom en djupdykning i hur bulgariska medier skildrade händelsen när flera hundra rumänska och bulgariska romer utvisades från Frankrike 2010.

Lars Truedson

Föreståndare, Institutet för mediastudier

Ester Pollack och Anna Roosvall*

Rom-register och brott på topp

**Rapportering om romer i Dagens Nyheter och
Aftonbladet 1995–2014**

Medierapportering spelar roll. Det har sällan varit så tydligt som när DN den 8 maj 2015 skriver på förstasidan: ”Polischefen ber romer om ursäkt. Eliasson lovar bättring efter DN:s avslöjande”. Rubriken refererar till DN:s egen reportageserie om det så kallade rom-registret i september 2013, ett polisregister där romer och resande registrerades oavsett om de begått brott eller inte. Barn såväl som avlidna var medräknade. Rubriken från 2015 visar att DN:s avslöjande fått en tydlig effekt. Polischefens ursäkt får också sin så viktiga offentliga karaktär just genom att den rapporteras i medierna. På detta sätt kommer ursäkten till allmän kännedom.

På samma sätt har all annan medierapportering om romer betydelse för kunskap om och förståelse av romers situation. Den offentliga diskussionen om romer har varit särskilt påtaglig det senaste decenniet. Debattens vågor har gått höga inte bara kring rom-

---

* Ester Pollack och Anna Roosvall är medieforskare vid Institutionen för mediastudier, Stockholms universitet.

registret, utan också kring främst rumänska romer som tigger och sover på gator och i tältläger i Sverige. Rapporteringen om romer berör rörligheten av arbetskraft inom EU-området, frågor om social och ekonomisk utslagning samt debatt om nationalism, ”främlingsfientlighet” och ren rasism. I en ny norsk surveystudie och forskningsrapport om tillresande fattiga från Rumänien i Oslo, Köpenhamn och Stockholm pekas det på att migranterna – både romer och andra – i huvudsak kommer från grupper och lokalsamhällen som har upplevt ökande grad av social marginalisering och fattigdom i hemlandet (Djuve, Friberg, Tyldum & Zhang, 2015).

I vår studie undersöker vi medierapportering kring romer under de senaste 20 åren, från och med Sveriges EU-inträde 1995 till och med 2014 då rapporteringen om ”romer”, ”zigenare”, ”EU-migranter”, ”tiggare” och allt vad denna grupp kallas, med tiden blir mycket intensiv. När en grupp får många namn på detta sätt är det inte så säkert att det är ett ”kärt barn”; lingvisten Roger Fowler (1991) kallar det istället ”över-lexikalisering”, ett fenomen som inträffar då något är omstritt och/eller definierat som onormalt.

Vi studerar artiklar från Aftonbladet och Dagens Nyheter, de två mest lästa tidningarna ur de gamla kategorierna kvällstidning respektive morgontidning. På detta sätt kommer vi åt både de artiklar som når ut allra bredast via Aftonbladet, och de som publiceras i det organ som brukar betraktas som allra mest avgörande för opinionsbildning i Sverige: DN.

Antiziganism

Ombudsmannen mot etnisk diskriminering konstaterade efter en utredning 2003 att okunskap om och diskriminering mot romer är mycket utbredd i Sverige (D.O, 2003). Hela romernas historia genomsyras av materiella regleringar av förflyttning/bofasthet och status, samt symboliska avgränsningar av och excesser i identitetsuttryck. Historikern Jan Selling går i *Svensk antiziganism* igenom denna historia i Sverige och Europa. Det är signifikativt för tecknandet av romernas historia att det är ett slags antihistoria. Antiziganismen har existerat i Europa lika länge som romerna funnits där. Antiziganism är, enligt Kommissionen mot antiziganism (2015):

...den särskilda rasistiska struktur, ideologi och de fientliga fördomar som riktas mot romer. Den syftar till att avhumanisera, fjärma och driva bort romer, just för att de är romer. Antiziganismen kränker principen om människors lika värde och rättigheter. Den bygger på en ojämlig värdering av människor och bidrar till en ojämlig fördelning av makt och resurser.

Vid sidan av antiziganismen har tidvis en exotisering, ”filoziganism”, frodats, ett slags ”positiv diskriminering”, en mystifiering, kulturalisering och stereotypisering, utan antiziganismens negativa drag, men fortfarande med stereotypa inslag.

Matthew Kott (2014), forskare vid Centrum för Rysslandsstudier i Uppsala, drar en parallell mellan antiziganism och strukturell rasism och talar i enlighet med detta om en *strukturell antiziganism*. I kapitlet

”It is in their DNA: Swedish Police, Structural Antiziganism and the Registration of Romanis” går han igenom inte bara polisregistret utan också den historiska kriminaliseringen av romer i Sverige. I en genomgång av lagändringar från 1800-talet och framåt illustreras hur ”zigenare” och ”tattare” ibland sammanförs till en enda socialt utsatt underklass och ibland hålls isär, som till exempel då ”zigenare” förbjöds inträde i Sverige. Dyliga lagar orsakade bland annat att ”zigenare” som levt hela sitt liv i Sverige som exempelvis Katarina Taikons far, som var statslös, inte kunde resa ut ur Sverige för då skulle de aldrig släppas in igen (se Mothadi, 2012).

Matthew Kott konstaterar att registerskandalen kan kopplas till en institutionell antiziganism. Det har inte varit fråga om enstaka ”rötägg” inom polisen som orsakat ”skandalen”, utan det är en institutionaliserad praktik. Ett rasistiskt sätt att kategorisera människor har de facto setts som ett legitimt sätt att upprätthålla lag och ordning.

I Sverige har samtidigt 45 procent av befolkningen enligt en Yougov-undersökning från juni 2015 en negativ bild av romer. Detta kan jämföras med 36 procent gällande muslimer, samt mellan 6 och 8 procent gällande svarta, homosexuella och judar (YouGov, UK).

Romer i medierna

Ingen grupp har full kontroll över vilken bild andra har av dess identitet, men romer har i princip ingen kontroll över hur de representeras i offentligheten,

menar Aidan McGarry (2014), forskare vid The School of Applied Social Sciences i Brighton, som undersökt representationer av romer i Europa. Romer representeras i ovanligt hög grad av andra. Intressanta undantag finns förstås. Så kallade EU-migranter säljer tidningar som Sofia Z-4515/Folk är folk och Rom-folk, som har mer av inifrånperspektiv, på gatorna i Stockholm och andra större städer. Sedan finns exempelvis Radio Romano på SR. Denna når dock inte ut-
anför gruppen som talar romani. Det är huvudsakligen via mainstreammedier som den stora allmänheten möter representationer av romer.

Erika Persson, fil kand i kulturvård, skriver ”Under de senaste åren har majoritetssamhällets historiska förtryck och diskriminering av romer och resande blivit en aktuell massmedial och politisk fråga” (2014, s 104). Det har dock inte hunnit produceras så mycket forskning om detta än.

Europeisk historieskrivning karaktäriseras överlag av negativa bilder av romer och resande. Detta bottenar i att dessa grupper i princip enbart behandlas i kontexten av kriminalitet och fattigdom (Lucassen 1998, se även James 2007, Mulcahy 2012, Ellefson 2007). Raluca Roman (2014), doktorand i socialantropologi vid St Andrews University, konstaterar i en studie av finska romers syn på romer som kommer från Österuropa till Finland, att mediebilderna av de östeuropeiska romerna som kriminella påverkar även de finska romernas syn på dem. I en studie av finska mediernas rapportering om rumänska romer visar samtidigt Kari Alenius (2012), professor i historia, att dessa sågs som kriminella som lurade och utnyttjade fin-

narna. Även om tidningarna också gett utrymme åt mer solidariska röster så har de dominerats av idéer om kriminalitet och ”annorlundahet”. Medieforskaren Adina Schneeweis (2012) menar samtidigt att pressen (i Storbritannien och Rumänien) gör mer än att reproducera stereotyper; osäkerhet, motsägelsefullhet och förändring karaktäriserar istället rapporteringen. En artikel kan omfatta både fördomar mot romer och en önskan att göra något åt dessa.

Överlag har forskningen om romer varit ”mycket eftersatt” i Sverige som Laura Palosuo konstaterar i en forskningsöversikt från Uppsala universitet 2009. Vår studie är ett litet bidrag till forskningen om hur romerna representeras i svenska medier. Studien är avgränsad till två dagstidningar och ger därför ingen fullständig bild. Förhoppningsvis kan den inspirera till fler och större studier.

Rapporteringen över tid: omfattning och genre

Via sökningar i Mediarkivet Retriever fann vi 502 texter som behandlar romer i DN och Aftonbladet under 20-årsperioden 1995-2014. För att avgränsa urvalet till texter där romerna är i fokus sökte vi enbart på rubriker. Sökorden vi använde var: romsk, romer, tiggare, tiggeri, eu-migrant, zigen* (det senare innefattar alla former som innehåller zigen, till exempel zigenaren och zigenka). Att söka på ”rom” (utan ändelserna -sk eller -er) skulle ha gett för många irrelevanta träffar på grund av ordets mångtydighet (staden Rom, drycken rom, mm). ”Tiggare”, ”tiggeri” och ”eu-migranter” sökte vi på eftersom termerna ofta använts i

det offentliga samtalet om romer på senare år. De artiklar vi fick fram som visade sig handla om andra grupper sållades bort innan analysen påbörjades. Den breda sökningen på flera termer som använts för att beteckna ungefär samma grupp sammanhänger med en önskan om en så bred träffyta som möjligt i den initiala undersökningsfasen, så att artiklar där ”tiggare” används i rubriken medan texten sedan handlar om romer kommer med i vårt urval. Att vi enbart sökte på rubriker innebär dock att det troligen finns ytterligare texter där romer (/eu-migranter/tiggare/”zigenare”) nämns och finns med i marginalen men som inte ingår i vårt urval. Vi har delat in materialet i fyra femårsperioder för åren 1995-2014. Av tabell 1 framgår fördelningen av texter över tid.¹

Tabell 1. Antal artiklar om romer i Dagens Nyheter och Aftonbladet i femårsperioder, 1995–2014.

Period	Dagens Nyheter	Aftonbladet	Total
1995–1999	28	20	48
2000–2004	34	10	44
2005–2009	34	14	48
2010–2014	294	68	362
Alla år	390	112	502

Under de tre första perioderna, 1995–2009, skrivs få texter om romerna. Sammantaget publiceras i snitt cirka tio texter om året ända fram till 2010. Då ökar intresset kraftigt och i snitt publiceras 72 texter per år

---

¹⁾ I sök- och kodningsarbetet har vi haft hjälp av forskningsassistent Jesper Hägge.

under den sista femårsperioden. Utvecklingen med en ökande rapportering om romerna över tid är densamma för bägge tidningarna, men skillnaderna i omfattning är stora. Aftonbladet publicerar genomgående betydligt färre texter än DN. Under den senare femårsperioden står t ex Aftonbladet endast för 14 av de 72 texterna per år och rapporteringen under de tre första femårsperioderna är närmast marginell. En viktig förklaring till ökningen som sker under de senare åren är DN:s två stora nyhetsserier om romerna, den ena om tiggeriet den andra om det så kallade romregistret. Tiggeri som tema finns knappt under de tre första femårsperioderna.

2013 granskade DN:s reportrar Josefine Hökerberg och Roger Turesson tiggeriet i Stockholm, en serie som blev mycket uppmärksammasad och fick uppföljare också under år 2014. Bland annat följde reportrarna med några romer tillbaka till Rumänien och beskrev den fattigdom och de villkor de där lever under. Därmed problematiserades och motsades ett antal populära myter om de tiggande romerna, som att de inte alls skulle ha det fattigt i Rumänien, eller att de funktionshindrade barn de visade bilder på inte skulle existera. En debatt, som ännu pågår, har gällt Sveriges förhållningssätt till tiggeri. 89 procent av alla texter om tiggeri återfinns den sista femårsperioden. 2013 var också året då DN-journalisten Niklas Orrenius avslöjade det register över romer som Skånepolisens upprättat med 4 741 personer registrerade, varav 1320 barn. Helt ostraffade personer var också del av registret. Rapporteringen kom att leda till flera utredningar och anmälningar och en omfattande debatt.

Tabell 2. Artiklar om romer i Dagens Nyheter och Aftonbladet, 1995–2014 efter genre. Procent.

Genre	Dagens Nyheter	Aftonbladet	Total	(N)
Nyhet	81	19	100	(294)
Reportage	88	12	100	(51)
Porträtt	80	20	100	(10)
Ledare, redaktionell kommentar	57	43	100	(51)
Debatt/opinion	65	35	100	(55)
Övrigt	81	20	101	(41)
Total	78	22	100	(502)

När tidningarna skriver om romer, inom vilken genre gör de det? 294 texter, d v s 59 procent av hela materialet, är nyhetstexter. Tio procent utgörs av reportage, två procent av porträtt, tio procent av ledare/redaktionella kommentarer och elva procent är debattartiklar. I tabell 2 är genre uppdelad på tidning. Dagens Nyheter är mest aktiv i alla genrer, men mer dominerande i nyhets- och reportagestoffet än på kommentarplats. Något förenklat kan vi säga att DN levererar nyhetsmaterial om romer, och följer upp med kommentarer, medan Aftonbladet först och främst kommenterar. Som nyhetsleverantör på området är Aftonbladet relativt inaktiv.

Vilka teman dominerar?

När romerna omskrivs i svenska tidningar, vad är det då för teman som utkristalliseras? Vi identifierade elva olika teman och avgjorde om de var huvudteman,

underteman eller kort omnämndes. Som tabell 3 visar domineras stoffet av fem huvudteman.

Tabell 3. Huvudtema i artiklar om romer i Dagens Nyheter och Aftonbladet, 1995–2014.

Huvudtema	Antal artiklar	Procent
Romregister	81	16
Brott mot romer	79	16
Nationell policy, romsk minoritet	71	14
Tiggeri	64	13
Romsk kultur	59	12
Övrigt	148	29
Summa	502	100

Romregistret är den största huvudtemakategorin tillsammans med huvudtemat *brott mot romer*. Det senare är dessutom undertema i 15 procent av alla texter. *Nationell policy*, d v s texter om sådant som har att göra med lagstiftning eller annan policy riktad mot minoriteten romer, placerar sig också högt. *Tiggeri* kommer strax därefter och så sist i raden av topp-fem hamnar huvudtemat *kultur*. Samtliga teman ökar över tid, men särskilt framträdande i den sista perioden är *romregistret* och *tiggeri*. Rom-registret är knutet till avslöjandet av Skånepolisens kartläggning, år 2013. Dock ingår också en text från år 2005 som handlar om en utredning av etnisk registrering av minoriteter i Sverige i syfte att motverka diskriminering, samt en text från 2008 som rapporterar om italiensk registrering av romer. Rom-register som huvudtema utgör totalt 81 artiklar, vilket utgör ungefär en femtedel av

alla de 326 artiklarna om romer under den sista fem-årsperioden.

Av intresse är också vilka teman som är sällsynta eller osynliga. Temat *brott av romer* visade sig intressant nog bara utgöra huvudtema i två procent av texterna. Det omnämns dock i tio procent av texterna. Thomas Hammarberg, ordförande i Kommissionen mot antiziganism skriver i en debattartikel i Dagens Arena (7 juni 2015) om det paradoxala i att trots att allt hemskare hatbrott begås mot EU-migranter så ”riktar opinionsbildare och politiker sina ’tiggeri’-kampanjer mot offren, inte brottslingarna”. Vår undersökning visar att brott mot romer rapporteras betydligt oftare än brott begångna av romer.

Solidaritet var huvudtema för tre procent av texterna, undertema i två procent. Temat *Förintelsen* omnämndes i fem procent av materialet, men var huvud- och undertema bara i respektive två procent av texterna. Båda dessa teman togs med i undersökningen för att vi förväntade oss att de kunde vara väl representerade under senare år. Det var de alltså inte.

Benämningar

Hur har romerna benämnts i tidningarna under de gångna 20 åren? Vi har intresserat oss särskilt för orden ”zigenare” respektive ”romer” och registrerat vilket ord som används när man citerar, refererar eller bara kort omnämner personer i texterna. Redan 1971 beslutade den första romska världskongressen att det officiella namnet skulle vara ”Rom”, som betyder ”människa” (ungaromer.se). Zigenare är ett mycket

negativt ord och ska enligt samma källa *inte* användas. Det härstammar från det grekiska xenons som betyder främling. Det är uppenbart att den rekommendationen inte följts från 1971 och framåt.

Tabell 4. Antal artiklar i Dagens Nyheter och Aftonbladet med citat, referat, omnämnande av romer eller "zigenare" 1995–2014.

	1995– 1999	2000– 2004	2005– 2009	2010– 2014	Hela perioden
Romer citeras eller refereras	8	11	9	66	94
Romer omnämns	15	28	34	232	309
"Zigenare" citeras eller refereras	8	3	–	3	14
"Zigenare" omnämns	35	17	10	23	85
Total	66	59	53	324	502

Under den tidigaste perioden förekommer bägge benämningar, men med en dominans av ordet "zigenare" när personer omnämns i texterna. Över tid sker en förändring och ordet "rom" dominerar tydligt den sista perioden. Samtidigt har ordet "zigenare" inte helt försvunnit. En kvalitativ analys behövs för att se i vilka sammanhang och på vilket sätt "zigenare" lever vidare. Vi har gjort en närläsning av alla texter för år 2013. Den bekräftar att det åtminstone för dessa är i referens till historien som ordet "zigenare" används. Det kan vara i samband med uppmärksammandet av Förintelsen och "årsdagen av zigenarnatten" då romerna mördades i Auschwitz-Birkenau (DN 2013-08-02), i diskussioner om "zigenarinventeringen" (DN

2013-09-23) och referenser till 1990-talets register över ”brottsliga zigenare” (DN 2013-09-24) eller i en diskussion om seglivade myter om ”zigenaren” (Aftonbladet 2013-10-26). En iakttagelse är således att texter från 2013 där ordet ”zigenare” används refererar till historien, men det är inte klarlagt huruvida eller i vilken utsträckning det gäller för övriga år. I nästa avsnitt får vi dock ytterligare några ledtrådar.

På senare år används ofta ”tiggare” som synonymt med romer och termen ”EU-migrant” har också lanserats. I vår undersökning av material fram till och med 2014 är dock ”EU-migrant” inte särskilt framträdande, först det sista undersökningsåret får det ett visst genomslag. Möjligen är det en term på uppgång, något som diskussionen om dess för- och nackdelar under våren 2015 kan peka på.

Kontinuitet och förändring: några exempel

Det är tydligt att rapporteringen ökat starkt under perioden 2010–2014, samt att vissa teman samtidigt blir mer framträdande. Rubriker från de närmast föregående perioderna 2000–2004, och 2005–2009 visar dock att det samtidigt finns många likheter. Vi kan se inslag av tiggeridebatten där frågan om att kriminalisera tiggeri och påståenden om organiserade ligor diskuteras: ”Riksdagsman vill förbjuda tiggare” (AB 2003-02-26), ”Stans tiggare kan tillhöra kriminella” (AB 2006-11-16), och ”Stans tiggare kartlagda – inte någon liga” (AB 2006-12-08).

Också temat om registrering av romer har förekommit tidigare år: ”Stoppa registreringen av romer,

Bengt Westerberg” (AB 2008-07-17); här handlar det om en uppmaning till dåvarande ordförande för svenska Röda Korset att agera och försöka förhindra det italienska Röda Korsets medverkan i den beslutade registreringen av romerna i Italien.

Inte heller diskussionen om förhållanden i EU/Östeuropa och idéer om att rumänska romer bör hanteras i Rumänien är en ny tematik: ”EU och utvidgningen/DN i Ungern; Romer i misär på tröskeln till EU” (DN 2002-03-27). Dagens Nyheter har varit på plats i Ungern och i ett reportage berättar ungerska romer om stor arbetslöshet och mycket svåra förhållanden i hemlandet. Inga av de romer som intervjuas tror på några snabba förändringar. Vägen ut ur fattigdom och usla levnadsvillkor betraktas som lång och förutsättningen för att åstadkomma ett bättre liv för den romska minoriteten sägs kräva flera politiska beslut.

Ett annat exempel på samma tema men med ett motsatt budskap är: ”Romer ska trivas hemma i Rumänien” (DN 2004-05-27). Här är det den rumänske politikern Cristian Jura, dåvarande statssekreteraren för minoritetsfrågor, som intervjuas under ett besök i Sverige. Han hävdar att Rumänien har ett mycket ambitiöst integrationsprogram som motverkar diskriminering och kommer att ge romerna likvärdiga medborgerliga förutsättningar. Texten är också ett exempel på hur en artikelförfattare använder benämningarna ”romer” och ”zigenare” parallellt i beskrivningen av Rumäniens största minoritet.

Ibland kombineras också tiggeri- och östeuropainslagen: ”Tiggare från öst i t-bana. I kollektivtrafiken har tiggandet ökat” (DN 2004-08-18). En närpolis i

Stockholm refereras när han berättar att resenärer stör sig på tiggare som delar ut lappar där de ber om hjälp för sina familjer. Polisen hävdar dock att det hela är ett iscensatt bedrägeri och att grupper av tiggare har påträffats med mellan 50 000 och 70 000 kronor i fickorna. Tyvärr saknas bevis för att det handlar om internationella organiserad ligor, men polisen hoppas på ändringar i ordningslagen som gör att tiggarna kan motas ut ur t-banan. Dåvarande svenske ambassadören i Rumänien för fram argument om att den fria rörligheten i Europa gör det mycket svårt med lagstiftning mot dessa tiggare. Såväl kriminalitet – ligor och organiserat tiggeri – som fattigdom framhålls som synes i dessa narrativ. Mycket av argumentationen är densamma som idag.

Vi hittar också rubriker som påminner om vad vi kanske hade trott var svunna tider:

”Fakta om zigenarna” (AB 2000-01-28), ”Cirkusen som drivs som ett zigenarläger” (AB 2001-08-14) och ”ZIGENARKUNGEN” (AB 2005-03-22). Samtidigt finns även mer kritiska rubriker, fokuserade på rättvisa för romer, som: ”Diskriminerade romer får skadestånd” (DN 2006-10-24) och ibland diskuteras medierapporteringen i sig: ”Tidningen hetsar mot oss zigenare” (AB 2001-09-29), något senare följt av ”Inget åtal för artikel om romer” (DN 2001-10-31). Ser vi till vårt senaste undersökningsår, 2014, kan tiggeri-debatten få rubriker som: ”Så kan Europa bidra till att minska antalet tiggare” (DN 2014-01-12) i vilken Thomas Hammarberg, Europarådets kommissionär för de mänskliga rättigheterna åren 2006–2012, bemöter en rad tidigare artiklar med krav om

att lagstifta mot tiggeri. Han slår fast att flertalet av tiggarna tillhör minoriteten romer som lever under extrem fattigdom och svårast tänkbara levnadsvillkor. Inga förbud kommer att rå på dessa förhållanden och pressa respektive östeuropeiska länders politiker till en förändrad policy gentemot den romska minoriteten. Endast ett politiskt starkt tryck kan på sikt bidra till förbättrade levnadsvillkor i hemländerna och därmed minska tiggarnas antal i Sverige och i andra välfärdsländer.

Verklighetsbeskrivningen med organiserade romer som gör stora pengar på låtsad fattigdom och bäst bemöts som brottslingar konkurrerar med beskrivningen av Europas mest utsatta och diskriminerade minoritet. Några exempel är: ”Tiggare körs omkring i BMW” (DN 2014-04-24) där ett kommunalråd som bloggar på Västerbottenkurirens webbsida och hävdar att rumänska tiggare åker omkring i fina bilar refereras, samt ”Få bort tiggarna från gatorna” (AB 2014-02-22) där en insändare menar att tältläger ska rivas och gatutiggeri förbjudas för att hjälpa Rumänien ta eget ansvar och undvika öka kriminalitet i Sverige.

Ett mer kritiskt perspektiv på den svenska behandlingen av de som omväxlande kallas för tiggare, EU-migranter och romer återkommer emellertid i tidningarna: ”Vrede när romer vräktes på nytt” (DN 2014-03-14), ”Butikschef hällde vatten på tiggare. ’Man blir så arg att det svartnar’” (AB 2014-03-12), ”Ohållbar situation. EU-migranter avhystes. Aktivisterna protesterade” (DN 2014-03-14), ”Romsk kvinna nekad frukost på lyxhotellet. Inbjuden av regeringen”

(DN 2014-03-26) och ”Angav tiggare – åtalas” (DN 2012-10-22). Den senare artikeln handlar om en man som stal en surfplatta från sin sons förskola, gav plattan till en tiggande kvinna och sedan polisanmälde henne för stölden. Han åtalades själv för stöld och falsk angivelse. Händelsen väckte indignation och tiggeridebatten intensifierades. I ”Tiggare erbjuds gratis hemresor. Stockholms stad söker upp hemlösa: Ett sätt att bli av med personer” (AB 2014-07-11) diskuteras socialförvaltningens i Stockholms insats med att erbjuda gratisresor hem till Rumänien. Också hjälpinsatser av annat slag uppmärksammas: ”Butiker ger tiggare gratis frukost” (DN 2014-12-16).

Olagligt register och vitbok

I början av år 2014 la justitiekanslern ned förundersökningen om brott mot tystnadsplikten som riktats mot Dagens Nyheter i samband med avslöjandet om Skånepolisens olagliga register. ”Utredning om läckta romregister läggs ned” (DN 2014-01-16) i vilken JK citeras säga att inga enskilda intressen skadats och att avslöjandet inneburit att viktig information nått ut. En rad artiklar belyser andra delar av efterspelet och diskuterar den historiska bakgrunden till att romer registrerats i Sverige: ”Djupare granskning av fler polisregister” (DN 2014-02-01), ”Det viktiga är att registret är olagligt. JK prövar skadeståndsrätt” (DN 2014-02-14), ”Ny kritik mot romregister” (DN 2014-02-21), ”Socialtjänst och hyresvärdar i nästa stora granskning.” (DN 2014-03-24), ”De som fanns med i

'romregistret' kan få skadestånd" (DN 2014-05-08),
"Ta ansvar för romregistret" (AB 2014-05-09).

Under år 2014 publiceras regeringens vitbok om romer och på DN Debatt presenterar dåvarande integrationsminister Erik Ullenhag resultatet. "Vitbok klar – så kränktes romer" (DN 2014-03-25) är rubriken på förstasidan i DN och debattartikeln rubriceras: "Omfattande kartläggning av romer i 1900-talets Sverige" (DN Debatt 2014-03-25). Ullenhag gör en kort genomgång av alla kränkningar och övergrepp som Sverige utsatt den romska minoriteten för under 1900-talet och konstaterar att många av fördomarna lever kvar in i vår egen samtid. Aftonbladets ledare kommenterar i "Rasism mot romer en skam för Sverige" (AB 2014-03-26) att vitboken är chockerande läsning och reflekterar över att diskrimineringen handlade om en medveten svensk politik.

Mitt ibland den kontinuitet i rapporteringen och debatten om den romska minoriteten vi iakttagit under de 20 studerade åren finns alltså även tendenser till vad Schneeweis (2012) i undersökningar av pressrapportering i Storbritannien och Rumänien identifierat som osäkerhet, motsägelsefullhet och förändring.

En vändpunkt?

Under en stor del av de senaste 20 åren har nyhetsrapporteringen om romer varit marginaliserad. Den kvantitativa vändpunkten kommer under den sista femårsperioden och är starkt knuten till två olika frågor och debatter. Den ena handlar om polisregistret, den andra om rörligheten inom EU-området, speciellt

knuten till tiggeri och ”gatuarbeten” såsom insamling av flaskor, försäljning av tidningar mm. Den stora fattigdomen i vissa delar av Europa har blivit synliggjord: det svenska samhället har blivit konfronterat med social utslagning på ett sätt det under lång tid varit förskonat från. Nyheter och reportage om människor som ofta är av romsk härkomst och söker försörja sig här har väckt såväl hat och ringaktning som solidaritet och hjälpsaktivitet.

Är den kvantitativa vändpunkten också en kvalitativ vändpunkt? DNs båda reportageserier från 2013 om polisregistret respektive tiggeriet kan ses som strävanden att gå emot tidigare stereotypa, diskriminerande och nedsättande idéer om romer som dominerat i samhället i stort såväl som i medierna. Temana korresponderar med något som enligt Lucassen (1998) är typiskt i historieskrivning om romer: fattigdom och kriminalitet, men samtidigt inkluderar dessa reportageserier strävanden att byta perspektiv och tolkningsram. På samma sätt används ordet ”zigenare” under de sista åren mest med hänvisning till historien. Det har alltså skett en utveckling, mitt ibland all upprepning av fattigdoms- och kriminalitetskontexter. Kan kanske dessa försök till omförhandling bidra till att stereotyper om romer framöver inte styr så mycket att de hela tiden måste motsägas och därmed upprepas?

Referenser

Alenius, K. (2012) ”Beggars, Scammers, Discriminated against by the Whole of Europe: Romania’s Roma in Finnish Tabloids, 2008–2011”, *Roma-*

- nian Journal for Baltic and Nordic Studies* 4(2): 87–109
- Ellefson, M. (2007) *Staten är vår herde god. Representationer av annorlundahet och ordning i fyra svenska trettiotalstidningar*, Stockholm: JMK
- Den mörka och okända historien. Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet*. Stockholm: Regeringskansliet, Arbetsmarknadsdepartementet
- Djuve, A-B., Friberg, J. H., Tykdum, G. & Zhang, H. (2015) *When Poverty Meets Affluence. Migrants from Romania on the Streets of the Scandinavian Capitals*. Oslo: Fafo
- Fowler, R. (1991) *Language in the News: Discourse and Ideology in the Press*, London: Routledge
- Hammarberg, T. (2015) "Skilj på offer och förövare i tiggeridebatten", *Dagens Arena* 7 juni 2015. <http://www.dagensarena.se/opinion/thomas-hammarberg-skilj-pa-offer-och-forovare-i-tiggeridebatten/>
- James, Z. (2007) "Policing Marginal Spaces: Controlling Gypsies and Travellers", *Criminology and Criminal Justice* 7(4): 367–389
- Kommissionen mot antiziganism. "Om antiziganism", besökt 2015-06-01. <http://motantiziganism.se/om-antiziganism/>
- Lucassen, L. (1998) "A Blind Spot. Migratory and Travelling Groups in Western European Historiography", s. 135–152 i Lucassen, L., Willems, W. & Cot-taar, A. (red) *Gypsies and Other Itinerant Groups. A Socio-Historical Approach*, Basingstoke: Macmillan

- McGarry, A. (2014) "Roma as a Political Identity: Exploring Representations of Roma in Europe", *Ethnicities* 14(6): 756–774
- Mothadi, L. (2012) *Den dag jag blir fri: en bok om Katarina Taikon*, Stockholm: Natur och kultur
- Mulcahy, A. (2012). "'Alright in Their Own Place': Policing and the Spatial Regulation of Irish Travelers", *Criminology and Criminal Justice* 12(3): 307–327
- Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (2003) *Diskrimineringen av romer i Sverige*. Stockholm: D.O.
- Palosuo, L. (2008) "En inventering av forskningen om romer i Sverige. Ett uppdrag från delegationen för romska frågor", Uppsala: Uppsala universitet
- Persson, E. (2014) "Forskningsöversikt – romer och resande i historierepresentation & romers och resandes historiska platser" i Martins-Holmberg, I. (red) *Vägskärens kulturarv – kulturarv vid vägskälen. Om att skapa plats för romer och resande i kulturarvet*. Göteborg: Makadam
- Roman, R. (2014) "Trans-national Migration and the Issue of 'Ethnic' Solidarity: Finnish Roma Elite and Eastern European Roma Migrants in Finland", *Ethnicities* 14(6): 793–810
- Schneeweis, A. (2012) "If They Really Wanted to, They Would: The Press Discourse of Integration of the European Roma, 1990–2006", *International Communication Gazette* 74(7): 673–689
- Selling, J. (2013) *Svensk antiziganism: Fördomens kontinuitet och förändringens förutsättningar*, Lund: Sekel

Ungaromer.se ”Romsk historia”, besökt 2015-06-12.
<http://www.ungaromer.se/romsk-historia---ungaromer.html>

YouGov, UK ”Roma People and Muslims are the Least Tolerated Minorities in Europe”, besökt 2015-06-05. <https://yougov.co.uk/news/2015/06/05/european-attitudes-minorities/>

Hans Caldaras*

Romer i mediernas händer

Medier har haft en betydande roll i att hålla myter och fördomar om romer vid liv. Precis som forskare, historiker och etnologer har medier ofta använt sig av rent rasistiska källor när det gällt att skildra romernas liv och leverne. Romer har i alla tider varit offer för skildringar som har haft som syfte att mystifiera och bekräfta folks fördomsfulla uppfattningar om romer och resande. De har varit tacksamma objekt i medier, i litteraturen och i filmbranschen, vilket har bidragit till den mistänksamhet, rädsla och systematiska diskriminering som romer och resande har varit måltavla för.

Om människor har en negativ bild av till exempel romer, kan den bilden förstärkas när de presenteras exotiskt och fördomsfullt i medier. Det spelar en avgörande roll i synen på romer. Antipatin och föraktet gentemot romer får fritt spelrum. Alltså spelar medierna en viktig roll för hur romer uppfattas.

Massmedier har den viktigaste rollen i vårt samhälle när det gäller att skapa opinion, tankesätt, livsföring och värderingar, vilket har använts mot romer fram till för inte så länge sedan. Medierna är betyd-

---

* Hans Caldaras är artist, författare och debattör.

sefulla för vårt sätt att betrakta vad som är normalt eller inte. Man manipulerar läsaren och planterar positivt eller negativt tänkande och uppfattningar.

Medierna bär ett stort ansvar för att romer har utslutits från sina medborgerliga och mänskliga rättigheter här i landet, eftersom artiklar fram till 1960-talet ohämmat hängde ut romer. Det var förr inte ovanligt att landsortspressen med förskräckelse rapporterade att "zigenare" eller "tattare" hade kommit till byn, och outtalat varnade invånarna för att vara tillmötesgående eller gästfria. Därmed uppmuntrades folks fördomar och fientliga inställningar gentemot dem.

Man utmålade "zigenare" och "tattare" som parias som valde att vara på resande fot och inte ville vara en del av samhället. Vad folk inte visste var att lösdrivarlagen gällde fram till 1964. Innan dess tilläts inte romer att vistas i samma kommun mer än några veckor innan de förpassades. 1952 erkände dåvarande socialministern officiellt romer som svenska medborgare, eftersom man hade konstaterat att de flesta var födda i Sverige eller hade vistats i landet så länge att de inte kunde betraktas som utlänningar.

2.

Romer och resande betraktas fortfarande i viss mån som främmande och udda och kan beskrivas med liknande negativa föreställningar som man historiskt gjort i litteraturen och i medier.

I dag är skillnaden den att man använder förtäckta ordval för att beskriva en person med romskt ur-

sprung. På 1950- och 1960-talen beskrevs en rom i medier ofta som en person i ”färgglada kläder”, vilket då var en vedertagen synonym för romer. Det var bara det att romska män vanligtvis var västerländskt klädda, men ändå fick gå under beskrivningen ”färgglatt klädd” i medierna.

Inte så sällan kunde journalister fabricera scener och händelser med romer inblandade för att spä på läsarnas fördomar och fientliga inställning.

En dag, när jag var i femårsåldern fick vi besök av två medarbetare från veckotidningen *Se* i vårt läger vid industriområdet som låg vid en insjö strax utanför Jönköping. De hade bestämt sig för att göra ett stort bildreportage om vårt liv och leverne i lägret. Fotografen generades inte att fota oss i de mest privata situationer. När vi minst anade möttes vi av kamerans fotoblixtar. Motiv iscensattes och vinklades, allt för att leva upp till läsarnas behov av mystik och äventyr. Journalisten hade ingen som helst tanke på att belysa de problem eller orättvisor som vi tvingades leva med. Han och fotografen hade, som de flesta i Sverige, en bestämd uppfattning om ”zigenare” och trodde att lägerlivet och det eviga flackandet var självvalt. Att de med sitt reportage skulle bekräfta folks fördomar och laddade värderingar om romer hade de inte en tanke på. Deras höga ambition att göra ett spännande och gåtfullt reportage om oss överskuggade den verklighet de egentligen mötte. Deras förutfattade meningar förblindade dem.

När tidningen publicerades något senare blev vi uthängda som en exotisk människospillra som levde bekymmerfritt utan normer. I fotomontaget visades en

bild på min bror rökande en cigarett. Bildtexten löd: ”Pojken är åtta år och är en mästerviggare av cigaretter”. Att bilden var arrangerad framgick inte. Fotografen hade satt en cigarett i min brors hand och bett honom dra några bloss. Mig bad fotografen att ta av mig skorna och stampa i leran så att mina fötter och kläder blev lortiga. Jag gjorde som jag blev tillsagd. Som bildtext kunde man läsa: ”Lille Hans, ett livets barfotabarn.” Allt för att tillfredsställa läsarnas uppfattning om att vi skulle vara smutsiga och primitiva.

3.

Under senare hälften av 1960-talet skedde ett uppvaknande hos medier när det gällde romernas situation i Sverige, mycket tack vare författarinnan Katarina Taikons första utgivna bok ”Zigenerska”, som rörde om ordentligt i grytan. Plötsligt insåg stora delar av medierna att svenska romer var drabbade av diskriminering och utsatthet på samma sätt som afroamerikaner i USA och den svarta befolkningen i Sydafrika, som man i ett antal år kritiskt rapporterat om. Dags- och kvällstidningarna tryckte utförliga reportage om de olika lägren i landet där romer tvingades bo under mycket primitiva förhållanden och om att romer nekades integrering i samhället som bostäder och regelrätt skolgång. Sveriges Television gjorde dokumentära TV-program om bland annat de två läger som fanns strax söder om Stockholm, där jag med min mor och bror tvingades bo i en husvagn på cirka 6 kvadratmeter. Lägret bestod av cirka 100 personer, samtliga svenska medborgare, som bodde i tält eller i husvag-

nar. Inga sanitära möjligheter fanns att tillgå. En vattentvätt mitt på gården frös till is vintertid. Nästan samtliga i lägret var analfabeter. Efter Katarinas envisa kamp, med mediernas hjälp, fick lägerinvånarna människovärdiga bostäder och senare tillgång till skolgång.

När jag just hade fyllt tjugo år fick jag en dag ett telefonsamtal från TV-producenten Runo Edström, som jag mött tidigare i samband med min medverkan som sångare i ett underhållningsprogram. Han undrade om han, tillsammans med den då kände TV-profilen Sven Lindman, fick komma hem till mig och min familj på besök och göra en intervju för ett TV-program. Spotlights och kameror installerades i vardagsrummet. Programledaren Sven Lindman, med mikrofon i hand, riktad mot mig, började intervjun med frågan: ”Hur känns det nu när våren har kommit? Vill ni nu ut igen på vägarna och leva det fria livet?”. Jag bad dem stänga av kameran och frågade i vilket sammanhang intervjun skulle visas och fick som svar: ”I ett naturprogram i samband med flyttfåglar”.

Efter att ha gett dem en lång föreläsning om myten om romernas vandringslust blev intervjun av, men inte som de hade tänkt. Detta var för 45 år sedan, men fortfarande idag kan man möta samma brist på okunighet och sunt förnuft bland vissa inom medier, som kan ställa frågor som: ”varför är romer sådana” eller ”varför beter sig romer så eller så?” Romer betraktas oftast kollektivt och nämns med ordvalet ”dom,” utan att man frågar sig om det är generaliserande eller fördomsfullt. Romer betraktas fortfarande som en ho-

mogen grupp och inte som individer, med skilda nationella, kulturella och religiösa yttringar.

4.

Under åren som jag har blivit presenterad i medier och framträtt som till exempel sångare i bland annat TV eller radio, har jag oftast blivit titulerad som ”den romske sångaren”. Man har varit mycket nogga med att lägga tyngdpunkten på att jag har ett romskt ursprung. När jag har påpekat att mitt yrke inte är rom utan sångare, har jag fått som svar: ”Det är mer spännande och intressant om vi presenterar dig som rom”. När jag då har undrat om de tycker att det är lika spännande att titulera en artist som mörkhyad, muslim eller jude, får jag som svar: ”Naturligtvis inte.”

Men idag har det, trots allt, skett en förändring till det bättre i rapporteringen om romer i TV, radio och press. Man undviker att använda ordet ”zigenare”, eftersom ordet anses som negativt laddat och förknippat med fördomar. Men risken är överhängande att även benämningen romer så småningom kommer få samma dåliga klang, eftersom medier fortsätter att använda ordet romer kollektivt i sammanhang där en individ med romskt ursprung anklagas till exempel för en förseelse.

Ett sådant exempel är det så kallade ”kidnappningsfallet i Grekland” som även här i Sverige blev en mycket omskriven händelse för något år sedan. Då visade det sig att en stor del av de svenska medierna föll in i samma fördomsfulla rapportering om fallet som stora delar av övrig europeisk press. Man rapporte-

rade om att en blond flicka vid namn Maria hade påträffats i ett romskt läger och antydde att hon var icke-rom eftersom hon utseendemässigt skilde sig från de övriga i familjen. Detta fick även polisen att agera. Flickan rycktes bryskt ifrån föräldrarna. Det visade sig efter ett DNA-test mycket riktigt att de inte var hennes biologiska föräldrar. De greps misstänkta för människorov. Flickans riktiga föräldrar eftersöktes då man tog för givet att hon hade ett östeuropeiskt eller nordiskt ursprung. Hon ansågs utan tvivel inte ha romskt ursprung.

Svenska medier gick på samma linje och rapporterade att paret som misstänktes för kidnappningen var involverat i trafficking med barn och använde termen ”romer” titt som tätt i rapporteringen. När så flickans biologiska föräldrar påträffades i Bulgarien medgav de att de i sin miserabla och fattiga situation tvingats adoptera bort flickan till paret i Grekland. Paret frisläpptes ur arresten och flickan återförenades med sina adoptivföräldrar efter att under ett antal dygn ha tvingats vistas med vilt främmande människor, som hon inte kunde kommunicera med, eftersom hon endast behärskade språket romanès.

Rapporteringen slutade tvärt och intresset för den ”stackars blonda Maria” upphörde.

Att hon förmodligen fått bestående psykiska men efter polisens agerande, ett trauma som hon kanske skulle tvingas leva med i hela sitt liv, var medier inte längre intresserade av att rapportera om. Hon var ju bara en romsk flicka.

Vid en radiosändning där jag och bland annat en journalist från en av våra största kvällstidningar,

skulle diskutera hur medier i Sverige hade hanterat händelsen, försvarade hon sig med att de gick på samma linje som grekisk press när de i sin rapportering framhöll att romer låg bakom ”kidnappningen.” När jag påpekade att hon i sin skildring av fallet var delaktig i att spä på fördomar om romer och underblåsa den uråldriga skrönan att ”zigenare” stjal barn, förnekade hon detta och tyckte att hon och hennes kollegor inte hade begått något fel i rapporteringen av händelsen.

Adam Szoppe*

Journalist på en unik romsk redaktion

Romer har funnits i Sverige sedan 1500-talet och under dessa år har det rapporterats mycket om dem i medier. Men romer har inte själva kommit till tals. Det har aldrig varit aktuellt – och för romer länge till och med tabu att skriva om den egna gruppen för att inte lämna ut det romska språket.

När så Katarina Taikon på 1960-talet skrev artiklar och boken *Zigenerska* väckte det debatt. Var det verkligen så som hon skrev? Ville verkligen inte romerna själva bo i tält i Norrland när det var 30 grader kallt?

Sverige delades efter Katarina Taikons berättelser – och det gjorde även den romska befolkningen. Många tyckte att det var bra saker som kom fram. Andra – kanske de flesta, särskilt av dem som levde traditionellt romskt – reagerade negativt. De ansåg att man inte skulle berätta för utomstående hur romer lever och hur de har det.

Men efter Katarina Taikons berättelser på 1960- och 1970-talen nådde inte många romer ut i offentligheten. Hans Caldaras och systrarna Taikon skrev,

---

* Adam Szoppe är journalist på Radio Romano, Sveriges Radio.

men hur mycket kom in i de stora medierna? Inte mycket.

Vid millennieskiftet blev romani chib ett erkänt minoritetsspråk och då bestämde sig Sveriges Radio för att starta sändningar på romani.

Jag var med på ett möte inför starten i egenskap av inbjuden ”romsk aktivist”. Sveriges Radios representanter frågade vad romerna kunde vara intresserade av och svaret blev att musik och kultur var viktigt för den romska gruppen. Vi som satt med i referensgruppen förklarade att det i början skulle vara svårt för de romska journalisterna, eftersom romer i allmänhet inte hade mycket förtroende för medier med tanke på allt negativt som skrivits genom alla tider.

Radio Romano startades inom Sveriges radio i januari 2002 och sände 30 minuter i veckan på fredagsmorgonen.

Det var en chock för de flesta romer som lyssnade! Även för mig. Det sändes radio på romani, på vårt språk ... det var helt sjukt! Tre romer arbetade med programmet: Marek Kwiek, som senare avled, Agnes Lakatos och Veli Brijani som fortfarande arbetar på Radio Romano.

De öppnade en helt ny värld för mig – det fanns romska journalister på Sveriges Radio... vilken stolthet! Men så reagerade inte alla. Man kan tycka att det är konstigt, men många romer var fortfarande arga. Vilka var dessa personer som sålde sin själ till Sveriges Radio? Så reagerade många romer över hela landet.

Jag lyssnade på varje program Radio Romano sände och var helt imponerad av att det hördes så många olika dialekter. Det finns cirka 60 romska dia-

lekter i världen och bara i Sverige talas omkring 20 av dem. I programmet kunde fem sex olika dialekter höras. Men ändå kunde man höra klagomål – varför hörs inte vår dialekt? Varför får bara vissa romer prata?

När Marek Kwiek avled i slutet av 2003 frågade Agnes Lakatos som jag kände sedan tidigare om jag kunde tänka mig att bli sommarvikarie på Radio Romano. ”Aldrig”, svarade jag fort och ville avsluta den konversationen. Jag ville inte ha deras jobb. Jag visste att folk skulle vara kritiska och arga och att många skulle säga att också jag sålt min själ till Sveriges Radio.

Men på något sätt blev jag övertalad att komma upp till Sveriges Radio för att träffa redaktionen: Agnes Lakatos, Veli Brijani och chefen Sarah Roxström. Det var inget svårt samtal. De frågade om jag kunde romani, om jag förstod flera dialekter. Och om jag kunde tänka mig att arbeta med radio. Jag sa att jag inte var journalist utan behandlingsassistent och arbetade med romer i Stockholms kommun. De tyckte det var mycket bra – alla på Sveriges Radio har inte journalistutbildning utan det kan man få i huset.

Jag började med lätta saker. Jag gjorde kulturella inslag där romer berättade om sig själva och om skillnader och likheter mellan olika romska grupper. Det var otroligt kul – häpnadsväckande att man kunde ha så roligt och få betalt dessutom!

I juni 2006 fick jag fast anställning på Sveriges Radio. Det var en underbar känsla – men jag kände mig fortfarande inte som en riktigt journalist. Vi gjorde ju allt på romani och ingen annan än romer förstod vad

vi gjorde. Jag tror inte många tog oss på allvar i Radiohuset.

Radio Romano började senare sända två gånger i veckan. Radio Romano hette ett program om aktuella händelser i veckan och Café Romano sände kultur och musik. Det var caféprogrammet som de flesta romer älskade.

Vi var tre personer i studion och vi hade alltid romska inslag som handlade om allt mellan himmel och jord. I Café Romano kunde vi ta upp tabufrågor som vi inte vågade ta upp i Radio Romano som var det seriösa programmet. Man kan säga att Café Romano var som P3 och Radio Romano var som P1.

Det var under denna tid som vi på Radio Romano förstod att vi var den enda romska nyhetsredaktionen i hela världen som sände på olika romska dialekter och kunde rapportera om allt.

Romer kontaktade oss från hela världen och då menar jag hela världen: Nordamerika, Sydamerika, Afrika, Australien, Asien och Europa.

Vi förstår tillsammans många romska dialekter så vi kunde prata med nästan alla och de flesta kontakterna fastnade även på band och kunde höras i våra program. Vi märkte att fler och fler lyssnade på oss och att det vi berättade om blev ”snackisar” bland romer i hela världen. Detta var något stort eftersom många romer traditionellt var mycket skeptiska mot romsk journalism.

Men någon gång 2007–2009 hände något. Romerna började lita mer och mer på oss.

Fler ville prata med oss och fler kontaktade oss.

Vi sände nu flera olika program och hade olika publik för dem.

Nu gick Café Romano och Radio Romano på fredagar i en timme och söndagar i en timme. Och sedan hade vi även Kurkesko eko, som betyder Veckans eko, där vi under 30 min på lördagar tog upp de största svenska nyheterna från veckan som gått.

Redaktionen hittade dessutom på Radio Chachimos som vi sände sista fredagen varje månad. På svenska blir det Radio Sanning – ett program där vi hade en grupp romska journalister från andra delar av Europa som berättade vad som verkligen hände i de olika europeiska länderna.

När vi sände Radio chachimos märkte vi hur respekterade vi var från Radio Romano. Och vi insåg vilka problem journalistik på romani mötte överallt. Vi trodde att det bara var i Sverige det var svårt att hitta romska journalister som talade romani, men det var likadant i hela Europa. Visst fanns det romska journalister – men de kunde inte prata romani. Dessa romer har levt länge i ett land och assimilerats på ett sådant sätt att de har tappat sitt språk.

Sedan finns det en handfull romska journalister som talar romani men de är också romska aktivister i olika frågor så de tappar bort mycket av opartiskheten i sitt arbete.

Det finns bara två romska redaktioner i hela världen där man talar romani som huvudspråk och det är Sveriges Radio och Radio Kosova. Sedan finns det romska redaktioner i länder som Tjeckien, Slovakien men de har inte romani som huvudspråk. Det finns några privatägda radio- och tv-stationer på Balkan

men dessa lever på bidrag och reklam. De är inte så trovärdiga och sänder för det mesta bara musik.

Under åren har vi på Radio Romano skapat ett romskt mediespråk som inte alltid går hem hos alla romer. Vi talar en romani där vi blandar många romska dialekter. Vi kallar den för ”velianska” eftersom vår kollega Veli Brijani var först med att blanda dialekter och sedan tog vi andra efter. I dag talas detta mediespråk på alla stora romska internationella konferenser, i Strasbourg, Bryssel och i de andra tv- och radiomedierna i hela Europa.

I Sverige kan vi få kritik medan vi blir hyllade i andra länder.

I dag har Sveriges Radios minoritetsspråkssändningar fått en ny inriktning, där mottot är att sända världens bästa nyheter från Sverige på respektive språk.

Detta blev en svår omställning för Radio Romano. Vi skulle fokusera på nyheter – vi skulle bli en nyhetsredaktion. Vi skulle inte tänka på kultur och musik. Och det skulle vara direktsändning.

Det blev svårt både för oss och för våra lyssnare. Vi fick börja om. Jag kände mig i början inte som en journalist och hade svårt att förstå vad en ”riktig” nyhet var. Det fanns även chefer som tyckte att vi levde i symbios med våra lyssnare och att vi var en studentradio...

Romerna tyckte att programmen med den nya inriktningen var tråkiga, bara nyheter. Det var som att ta bort P3 nyheter och säga att allt de gör är fel och att de måste sända som Ekot.

Men vi tog till oss mycket och började på ny kula, mer seriöst. Ju mer vi arbetade med svenska nyheter, desto mer började jag förstå riktigt journalistiskt arbete – med krav på styrkta uppgifter, källor och bevis.

Det kan vara svårt att styrka allt som romer säger till oss. Hur ska man bevisa allt de säger?

Jag tror att många inte tog oss på allvar i vårt arbete och trodde många gånger att vi bara ville ta fram romerna i offerroll.

När vi hörde olika saker från våra kollegor i programmet Radio Chachimos kunde många i Sverige misstro oss. ”Är det verkligen så jobbigt i Rumänien?” ”Har romerna det svårt i Kosovo?”

Med åren har vi utvecklats och vi har gjort mycket nyheter. Men mest nyheter som bara romerna förstår. Detta är inte bara vårt fel. När vi har stora nyheter är det inte många som är intresserade.

Det kan vara svårt att acceptera – vi kan ha tunga nyheter och veckor eller kanske månader senare kommer vår nyhet upp i traditionella medier.

I flera år hörde vi på Radio Romano att polisen hade register över romer i hela landet. Många romer, unga som gamla, sa att de hade hört poliser säga ”vi vet mycket om er” och de kände till och med till släktbanden mellan olika romer och skillnader mellan romska grupper.

Vi visste att det fanns rom-expertter inom polisen som kunde mycket om romerna. Men när vi ville intervjua dessa poliser så sa de bara ”Var har ni hört detta?”. Även om vi försökte påvisa att vi hade hört det från flera källor så var det ingen polis som ville ge oss intervjuer.

När DN sensationellt bevisade att det fanns ett register över romer, så var inte romerna alls förvånade.

– Vad var det jag sa? kunde de flesta säga.

Det finns många sådana fall då inga andra medier tagit oss romska journalister på allvar. Det beror inte minst på att det inte funnits mycket fakta nedskrivet om romer i Sverige.

Vi har vetat och rapporterat om att romer varit mycket diskriminerade och att det fortfarande finns diskriminering. Men många gånger har det uppfattats som att vi levde i symbios med våra lyssnare och att vi ville rapportera deras svårbevisbara berättelser.

När socialtjänsten diskriminerar romer så säger många att det inte handlar om diskriminering. Men när vi pratar med gamla socialarbetare kan de säga att de ”kanske diskriminerade” men de trodde att de gjorde ett bra jobb när de gjorde det. Men de säger också att de aldrig kommer att säga detta öppet.

Hur ska vi kunna bevisa saker som ingen tror på? Jo – vi ska gräva och arbeta hårdare!

Men när det inte finns resurser och man ska sända hela program varje dag, då funkar det inte. Och när vi försöker informera andra redaktioner så betraktas det inte alltid som intressant.

Visst är det så att vi sitter på mycket fakta och nyheter som bara vi känner till. Men i många fall vet vi inte hur vi ska få ut dem.

Vi har märkt att myndighetspersoner blir extra nervösa när vi kommer och frågar ut dem i frågor som rör romer. Exempelvis var rikspolischefen nervös i början och tänkte mycket innan han svarade på våra frågor i samband med polisens register av romer.

Men sedan finns det personer som inte förstår vårt arbete och blir chockade när de får höra vår kunskap. Ibland leder det till att de gör misstag. Som rumänska ministern Rovana Plumb som inte förstod att vi hade mycket kunskap om romernas situation i Rumänien och sa ”There is no discrimination in Romania”.

Idag känner jag mig som en journalist. Jag luktar mig fram till nyheten, tittar, lyssnar, granskar med kritiskt öga och tänker på två språk.

Hur blir denna nyhet på svenska? På romani? Kan jag göra nyheten på båda språken?

Romerna har börjat förstå att romska nyheter är viktiga på romani. Det har tagit några år men nu är vi där.

Idag är det 2015 och den romska nyhetsredaktionen Radio Romano har funnits i drygt 13 år. Vi har blivit tonåringar i Sveriges Radio. Vi kommer att bli starkare, vi kommer att bli bättre och det kommer att komma nya unga romska utbildade journalister till oss och andra redaktioner.

Thomas Hammarberg*

Medierna ska både avslöja och förklara

Romerna utgör den största etniska minoriteten i Europa. De romska grupperna tillhör också de mest diskriminerade. Deras historia – i stora delar okänd eller förnekad – rymmer systematiska övergrepp under århundraden. De har förvägrats medborgarskap, fördrivits, hållits i slaveri och till och med drabbats av massmord. Den del av Förintelsen som riktades mot romska grupper skördade enligt seriösa beräkningar mer än en halv miljon människoliv.

Historien i Sverige för de romska grupperna, inklusive de resande, redovisades våren 2014 i den officiella vitbok som presenterades av arbetsmarknadsdepartementet. Den berättade om hur opinionen och den offentliga politiken under förra seklet präglades av unkna rasbiologiska teorier, om hur romer förhindrades från att bosätta sig och tvingades flytta från kommun till kommun och ofta utsattes för vräkningar, om hur romska kvinnor utsattes för ofrivilliga steriliseringar och om hur romer i övriga Europa som för-

---

* Tidigare bl a Europarådets kommissionär för de mänskliga rättigheterna och nu ordförande i Kommissionen mot antiziganism.

sökte fly undan de nazistiska och fascistiska förföljelserna stoppades vid den svenska gränsen.

Ännu ett sjuttioal år efter andra världskriget lever antiziganismen kvar i Europa. Och även i Sverige är fördomarna mot romer alltjämt vitt spridda och yttrar sig i ren diskriminering mot enskilda romer när de söker arbete, vill hyra en bil, ta in på hotell eller besöka en restaurang. Det är ingen slump att ett antal romer har bytt efternamn för att dölja sin romska identitet.

I detta är medierna viktiga. Om de kan avslöja den systematiska rasism som alltjämt drabbar romer och om de kan beskriva deras historia, kultur och nuvarande situation så kan de bidra till positiv förändring och att fördomarna motverkas. Med andra ord – en kompetent, opartisk journalistik får betydelse för arbetet att tillerkänna romerna deras mänskliga rättigheter.

I det ljuset – vad säger studien av Dagens Nyheters och Aftonbladets rapportering om romer? Hur seriös och kompetent har den varit? Vilka konsekvenser har den fått?

Orrenius och Skånepolisen

Dagens Nyheters avslöjande av Skånepolisens massregistrering av romer och romska släktingar, inklusive barn och redan avlidna personer, väckte med fog en enorm uppmärksamhet.

Att polisen först förnekande att registren överhuvudtaget fanns och när det försvaret inte längre blev möjligt började driva linjen att uppgiftssamlingen inte hade med etnicitet att göra, underströk betydelsen av

journalisten Niklas Orrenius grävande. Direkt pinsam blev regionpolisens advokatyr när en talesperson sedan offentligt angrep DN för att sprida rasism genom avslöjandet.

Det som sannolikt började med noteringar om personer inblandade i en släktfejld i Staffanstorp och misstankar om en del inbrott i södra Sverige utvecklades till en massregistrering av romer, de flesta av dem utan någon som helst anknytning till kriminalitet eller till personer i Staffanstorp. På basis av konstruerade släkträd hade register upprättats över nära tio procent av landets romska befolkning. Detta var inget annat än en gigantisk skandal.

Det första översynsorgan som granskade registreringen efter avslöjandet, Säkerhets- och Integritetskyddsämnden, SIN, slog fast att registreringen i flera avseenden var olaglig. Uppgiftssamlingen angav t ex inte huruvida en person som införts i registret var misstänkt för något eller hade tagits med av något annat skäl. Kontrollen över registrens användning och vilka som hade rätt att ta del av uppgifterna var bristfällig. Kort sagt, skyddet för de enskildas integritet var grovt försummat.

Reaktionen bland romer blev naturligtvis oerhört stark. Informationen om att tusentals av dem hemligt registrerats av polisen upplevdes som en bekräftelse av att antiziganismen alltjämt levde kvar i den svenska statsförvaltningen. Jämförelser gjordes med de registreringar som drabbade romer under förra seklet – och de förödande konsekvenser de fått.

Deras krav var att det klart skulle uttalas att detta handlade om en registrering *på etnisk grund*, att de re-

gistrerade skulle få upprättelse och att ansvar skulle utkrävas. Det var först med Justitieombudsmannens rapport som det tydligt gjordes klart att registren fått en etnisk karaktär, personer hade förts in därför att de var romer eller ingifta i romska familjer.

Justitiekanslern beslöt att samtliga som registrerats hade rätt till ett skadestånd men kunde inte basera sitt beslut på annat underlag än det som SIN presterat (alltså utan en tydlig markering av den etniska aspekten). Det blev upp till frivilligorganisationen Civil Rights Defenders att gå vidare i den frågan via en stämningsansökan.

JO identifierade personer inom Skånepolisen som måste anses som ansvariga för den olagliga registrering. Tidigare hade en åklagare undvikit att resa åtal med en formulering om att det handlade om ett ”systemfel”. Vad som då återstod för att utkräva ansvar var möjligheten att koppla in Statens ansvarsnämnd. De tre institutioner som har möjlighet att föra fall till denna är JO, JK och ledningen för den berörda myndigheten (alltså Rikspolischefen i detta fall).

Det föreföll logiskt att JO skulle ha tagit ett sådant initiativ sedan den identifierat de ansvariga. Men det skedde inte. Tiden gick och när den nye rikspolischefen Dan Eliasson fick ta på sig den rollen var ansvarsfrågan preskriberad. För Eliasson återstod då bara en intern disciplinnämnd.

Romerna – via Kommissionen mot antiziganism – begärde en officiell ursäkt och den levererade rikspolischefen via just Dagens Nyheter.

Kommentar

Det var ett mycket viktigt avslöjande som DN gjorde genom Niklas Orrenius artiklar. Det fick kedjeverkningar som skakade om och gjorde det nödvändigt för flera översynsorgan att ta sig an frågan. Sannolikt bidrog det också till att den vitbok om behandlingen av romerna under 1900-talet som publicerades några månader senare fick större uppmärksamhet och till att kommissionen mot antiziganism tillsattes.

Kommissionen å sin sida ansåg att denna fråga var av så avgörande betydelse att den lät utarbета och publicera en särskild kommentar till själva registreringen och utvecklingen efter avslöjandet – med slutsatser och rekommendationer (www.motantiziganism.se).

Vi hade förstås hoppats på en mer närgången granskning från mediernas sida av vad som hände efter Orrenius artiklar, inte minst om de olika översynsorganens delvis motstridiga bedömningar. I detta som i många situationer som berör romer finns fortfarande en tendens att romska röster inte får plats.

Fakta eller fördomar om fattiga besökare från Rumänien och Bulgarien

Om Dagens Nyheter får en blomma för artiklarna om Skånepolisens registrering så bör Aftonbladet få ett erkännande för sin seriösa hållning – inte minst på kommentarplats – till frågan om de besökande som kommit hit från andra EU-länder i hopp om att få jobb men som i många fall hamnat på gatan med en mugg i handen.

Andra medier har också tagit sig an uppgiften att försöka förklara varför dessa människor kommer hit och hur deras liv här utvecklas. Ett gott exempel är Corren i Östergötland vars reportage från romernas hembyar i Rumänien väckt intresse utanför den ordinarie läsekretsen. Antalet svenska journalister som på senare tid besökt just romska bosättningar i Rumänien är stort och har säkerligen bidragit till att Sverige inte följt samma kurs i denna fråga som t ex Danmark och Norge.

Förståelsen för bakgrunden till besökarnas närvaro är mer spridd i vårt land än i många andra europeiska länder. Detta trots att Sverigedemokrater och extremistgrupper gjort ”tiggarna” till måltavlor i populistisk och rasistisk propaganda.

Men det finns oroande tecken. ”Tiggeriet måste stoppas”, kräver nu politiker även från andra partier. I ledare och publicerade debattartiklar framförs åsikter om att ”något måste göras” – ibland kryddade med låtsad omsorg om dessa människor som ”inte bör uppmuntras att fastna i tiggandet”.

Det finns en grundläggande oärlighet i flera av dessa kommentarer. Det är skillnad mellan att *tackla orsakerna* till dessa människors misär och utanförskap och att rikta åtgärder mot dem i syfte att vi ska *slippa se dem*. En helt avgörande skillnad.

Till bilden hör ryktena om kriminalitet. Sverigedemokraterna var först ut med krav på förbud mot ”det organiserade tiggeriet”. I valstugorna förra året förklarades det försåtliga budskapet mer konkret: de som tiggde påstods vara kopplade till den organiserade brottsligheten.

Moderaternas Beatrice Ask kom sedan med en snarlik formulering och krävde åtgärder mot själva ”organiserandet” av tiggandet. Igen, intrycket var att hon antydde att de som tiggde, frivilligt eller ofrivilligt, var kopplade till den organiserade brottsligheten.

En mer välvillig tolkning vore att hon reagerade mot enskilda fall där någon som tiggde inte gjorde detta frivilligt utan satt där kontrollerad av någon annan. Detta är inte mönstret men det har förekommit några sådana fall; ett avslöjades försommaren 2015 av TV4:s ”Kalla fakta”. Något enstaka fall av kvinnoövergrepp bland de besökande familjerna har också rapporterats.

Det är viktigt att inte blunda för sådana problem. Tyvärr har polisen haft svårt att fånga in förövarna, bl a därför att offren inte velat göra anmälningar. Samma gäller flertalet av de betydligt fler hatbrott mot besökarna som utförts av våra inhemska extremister.

Problemet med förra justitieministerns utspel var att hon inte gjorde en tydlig åtskillnad mellan förövare och offer, mellan det unika och det typiska. Att den egentliga organiseringen av besöken här, inklusive tiggandet, i de allra flesta fall gjordes helt lagligt inom familjerna, det försvann i hennes plädering. Att hon till en del lånade SD:s ordval påverkade förstås intrycket av hennes avsikter.

Kommentar

Medan de traditionella medierna på nyhetplats i stort försökt ge en bakgrund till besökarnas närvaro så har

vissa ledar- och debattsidor bidragit till spridning av myter och fördomar. Intressant nog har en del av dessa kommentarer presenterats av dem själva som ”modiga” (uppenbarligen en antydning om att det skulle vara särskilt modigt att driva ståndpunkter nära SD:s).

I ett avseende har de traditionella medierna lyckats mindre bra även på nyhetsplats. Det gäller de hatbrott som riktas mot besökarna. Ibland uppenbarligen inspirerade av de hatsajter som vuxit fram i rasistiska, extrema kretsar. Dessa övergrepp är många och allvarliga. Det handlar om allt från glåpord, bortsparkade muggar och hotelser till mycket svåra våldsovergrepp, inklusive besprutning med tändvätska eller syra, nedbrända husvagnar, beskjutning med luftgevär och ren misshandel. I en diskussion om kriminalitet har just de allvarliga hatbrotten kommit i skymundan. Ett problem är förstås att offren själva drar sig för att anmäla – men det borde inte hindra kompetent, uppsökande journalistik.

Orden som bärare av attityder

På sextio- och sjuttioalet fanns en strävan hos Katarina Taikon och många andra romer att ge termen ”zigenare” ett positivt innehåll. Man borde kunna vara stolt över att vara zigenare och bärare av den zigeniska kulturen.

Men det fungerade inte. Omgivningens fördomar slog sönder den ambitionen, ”zigenare” blev alltmer ett nedsättande ord – laddat med negativa myter. Nu

är det ROM (som betyder människa) som är den användbara termen.

En rest av det gamla ordet finns kvar i begreppet "antiziganism" ett ord som nyligen infördes – på förslag av Kommissionen mot antiziganism – i Svenska Akademiens ordlista. Det begreppet motsvarar ordet "antisemitism" i det judiska sammanhanget.

Det handlar inte bara om diskriminering i olika situationer utan också om de djupa fördomar och myter som riktats mot romer och som fått katastrofala följder för de romska grupperna. Internationellt används "anti-Ziganism" vid sidan om "anti-Gypsyism" – den senare termen används nu av EU efter en resolution inom Europaparlamentet.

Medierna i Sverige använder inte ordet "zigenare" (såvida de inte refererar till hur romer benämndes i det förgångna). Men problem finns fortfarande kring hur medierna beskriver de människor vi här fokuserar på.

"Tiggarna" är den etikett som satts på dem vi ser sitta på trottoarer och utanför butiker med en mugg i handen. Redan där läggs grunden för ett visst avståndstagande.

De vi talar om är individer – många av dem romer – som i desperation tvingas blotta sin misär i hopp om medmänskligt stöd. Nästan alla har hoppats kunna få jobb här, åtminstone ett ströjobb, med hindren är skyhöga. De avskyr att tigga, men ser ingen annan utväg. De kan inte komma hem tomhänta, det handlar om barnens framtid. Tiggeri är inte deras identitet – bara ett desperat undantagstillstånd.

De kallas också ”EU-migranter”. Visst, de flesta av dem har kommit från Rumänien och Bulgarien, medlemsländer i Europeiska unionen. Men de är egentligen inte migranter – ytterst få av dem har förväntningar om att få stanna i vårt land. Hemma är de utstötta, här är de besökare.

En viktig aspekt är den folkrättsliga principen att det är den enskilde själv som definierar om han eller hon tillhör en minoritet. Andra har ingen rätt att pådyvla någon denna identitet. Jag är inte övertygad om att redaktionerna alltid är medvetna om denna viktiga princip.

Kommentar

Ord är viktiga, särskilt när vi talar om utsatta grupper. Svepande etiketter tenderar att skapa distans, dölja de enskilda individernas verklighet och att avhumanisera. Ordvalen påverkar i sin tur den politiska debatten.

Vilka lärdomar kan dras?

I flera länder i Europa finns medier – inklusive TV- och radiobolag – som aktivt sprider fördomar om romer. Romers identitet exponeras i ofördelaktiga sammanhang, t ex i samband med kriminalitet, men förtigs i positiva situationer. Romers röst får sällan utrymme. Repressiva åtgärder mot dem får passera utan uppmärksamhet.

En granskning av Dagens Nyheters och Aftonbladets rapportering visar en helt annan bild. Att de traditionella medierna i vårt land fortsätter att skydda

journalistisk kompetens och oberoende är särskilt viktigt när hatpropagandan sprids via hatsajterna och andra sociala medier.

Likafullt kvarstår frågan: vem sätter agendan? Vad avgör vilka frågor som tas upp? I fallet med Skånepolisens register var det DN som inte bara kom med avslöjandet utan också fullföljde med relevant journalistik vilket påverkade översynsmyndigheter och politiken.

Ifråga om besökarna från Rumänien och Bulgarien är bilden däremot mer komplex på grund av extremisternas hatpropaganda och flera politikernas opportunistiska vacklande om t ex ”organiserandet” av tiggandet (med försåtliga antydningar om detta som en kriminell verksamhet). Det perspektivet gavs av allt att döma mer utrymme inte minst i de kommenterande spalterna än den rad av hatbrott som utförts av extremister mot dem som tiggde.

Det har påståtts att det är SD som tillåts sätta dagordningen för medierna i dessa frågor. Det är säkert en överdrift men det är av stor vikt att redaktionerna ständigt – och oberoende – försöker fastställa vad som objektivt är de viktiga och relevanta aspekterna när frågor om mänskliga rättigheter reses.

I denna strävan är det viktigt att människorna själva – i detta fall besökarna – blir hörda.

För oss som är engagerade i arbetet för romernas mänskliga rättigheter var det befriande att inte minst Aftonbladet visade att avhysningarna (vräkningarna) av besökarna inte innebär någon lösning – så länge inga alternativ erbjuds.

Lars Truedson*

Intervju med Peter Wolodarski: ”Vi har för lite kunskap om antiziganism”

Dagens Nyheter har stått bakom de två mest uppmärksammade journalistiska satsningarna om romers levnadsförhållanden de senaste åren: artikelserien om tiggare, som belönades med Stora journalistpriset 2013, och avslöjandet av det så kallade romregistret samma år. Dessutom är DN den tidning i vår studie som skrivit överlägset mest om romer.

Jag ringde därför upp chefredaktör Peter Wolodarski för ett samtal om mediers bild av romer i dag och i framtiden.

Först, generellt: om du jämför din egen bild av hur svenska medier beskriver romer i dag och för säg två decennier sedan. Vilken utveckling ser du?

– Jag uppfattar generellt, som i forskningsrapporten ni tagit fram, att rapporteringen ökat – inte minst det som handlar om tiggeri och romregistret. Jag upplever också att romers utsatthet i nazisternas utrotningsspolitik har fått ökad uppmärksamhet. Exempel-

---

* Lars Truedson är föreståndare för Institutet för mediastudier.

vis uppmärksammas idag Förintelsens minnesdag som en självklarhet.

Kunskapen tycks också större nu än tidigare.

– Min bild är att stora medier är mer noggranna med språk och terminologi och anstränger sig för att undvika stereotyper. Men samtidigt ser jag en parallell utveckling online där hätskheten mot romer tilltagit alltmer i takt med att frågor som berör romer kommit upp på dagordningen, vilket i sin tur avspeglar att det finns många som har fördomar och negativa uppfattningar om romer.

I vår skrift kritiserar Hans Caldaras mediebild av romer och menar att romer återkommande betraktas som ett "dom", som en enhetlig grupp med gemensamma intressen. Vad säger du om den kritiken?

– Jag har ju ingen fullständig bild över hela rapporteringen, men vi måste vara uppmärksamma på sådant. Vi försöker hela tiden jobba med att inte tillskriva individer gruppegenskaper, både vad gäller romer och exempelvis homosexuella. Vi försöker avstå från att beskriva dem som en homogen grupp.

– Men Hans Caldaras har nog en poäng där. Här finns kvarvarande problem i samhället – som nog förstärkts genom tiggeridebatten.

– Jag är rädd att tiggeridebatten skadat romerna mycket.

Hur har mediernas sätt att fungera bidragit till det?

– Det är nog en växelverkan. Vi bidrar till att få in problem på dagordningen. Ibland kan rapporteringen bli svepande och generaliserande. Medier är en medaktör i detta. Men antiziganism liksom exempelvis

antisemitism finns latent och aktiveras när en fråga blir aktuell. Det bubblar upp. Det är inte nya problem, men de har en tid inte varit så synliga.

Vad kan de traditionella medierna göra för att hantera de felaktiga eller bara fördomsfulla uppgifter som sprids i sociala medier i dag?

– Om jag ska svara för DN: vi kan påminna alla här om att inta en ansvarig, etisk hållning. Vi kan ha en levande diskussion på redaktionerna – och öka kunskapsnivån. När det gäller antisemitism har kunskapsnivån stigit mycket. Kommittén mot antisemitism har besökt redaktioner och visat vad för språk man använder och var antisemitiska uttryck kommer från. När det gäller antiziganism ligger vi nog alla lite efter.

– Jag tror många i dag förfäras över hur det ser ut i en alternativ sfär på nätet. Paradoxalt kan nog det leda till att vi i traditionella medier skärper oss – för vi ser att det kan skada.

– Min generella bild är att medierna blivit bättre men att ökad rapportering kan skada även utan ond avsikt. Det hänger samman med att fördomar är djupt rotade i samhället.

Brott visar sig vara en stor kategori när de 500 artiklarna sorteras – men inte romers brottslighet, som det ju viskats och diskuterats mycket om tidigare decennier, utan brott mot romer. Övriga?

– Nej. Men kanske hänger det samman med större medvetenhet och känslighet om romers historiska utsatthet. Det finns en komplicerad och sårig förhisto-

ria. Diskrimineringen finns här och nu – brottslighet mot romer är ett växande samhällsproblem.

Om en rom begått ett brott – varför skriver Dagens Nyheter normalt inte att det rör sig om en rom?

– Som pressetiketten är formulerad, ska vi bara ange ”etniska ursprung, kön, nationalitet, yrke, politisk tillhörighet, religiös åskådning eller sexuell läggning” när det är relevant för sammanhanget. Att ange sådan tillhörighet kan vara skadligt för andra personer i den aktuella gruppen. Om en snickare begått ett mord, så ska vi inte ange det om brottet inte har anknytning till yrkesverksamheten. Den principen har funnits i de pressetiska reglerna i åtminstone 50 år – och det på goda grunder.

– Om ett brott skett på grund av någons romska identitet kan vi ange det – men annars inte. Det är inget totalförbud. Ibland är det relevant. I fallet med de två personer som dödades på IKEA fanns kanske en koppling till ett avslag på en asylansökan – då är det relevant att tala om att han var asylsökande. I helgen blev en ung kvinna mördad av sin ex-pojkvän. Det kommer Flashback att vältra sig i, eftersom han har utländskt ursprung. Men skedde mordet på grund av ursprunget eller på grund av svartsjuka? Tills vi vet det ska vi vara mycket försiktiga med att ange en etnisk dimension.

Minns du fallet med en blond flicka vid namn Maria som togs från sin familj i Grekland eftersom hon misstänktes inte vara rom? Hur ser du på svenska mediernas

återberättande av denna felaktiga historia, med sin koppling till gamla myter om att romer stjal barn?

– Jag tror att även Dagens Nyheter goofade där, men jag minns inte detaljerna.

– Det är som med antisemitiska stereotyper – för att kunna dechiffrera dem, måste man ha kunskap. Det finns i dag en okunskap om hur antiziganism yttrat sig. Om man inte vet hur det varit, då går det inte att skydda sig.

Vad kan man göra?

– Kunskap är väldigt viktigt. Utbildning räcker inte – men det är ett nödvändigt första steg.

– Det kan glida igenom sådant även om judar, men där ser jag det själv tydligare för jag har mer kunskap.

Dagens Nyheter gjorde för ett par år sedan en uppmärksam satsning på rapportering om tiggande romers situation. Den har fått flera priser. Vad fick er att göra det?

– Det började med den grundläggande frågan: vad är det som pågår? Plötsligt blev tiggare väldigt synliga på Stockholms gator. Vilka är de – och varför tigger de? Roger Turesson och Josefine Hökerberg fick i uppdrag att lägga tid på att komma närmare de tiggande och undersöka bakgrund och orsaker. Då var det en fråga som berörde varje stockholmare – det var naturligt att berätta om den.

– Då var reaktionerna på vår rapportering mycket mjukare och mer nyfikna, intresserade, än nu. Klimatet har hårdnat. Det är mer utkristalliserade positioner och fientligare attityder i dag.

Den enskilda fråga som förekommer oftast i vår undersökning är ju romregistret, som avslöjades av Dagens Nyheters reporter Niklas Orrenius.

Hur tycker du att medier lyckades följa upp frågan och få ansvaret klarlagt?

– Alla andra medier tog upp frågan, de uppmärksammade den och citerade våra avslöjanden. Men jag upplever att intresset utanför DN avtog dramatiskt. Inte så många följde upp. Kanske påverkades det av vissa hatiska reaktioner. Kanske var det inte så mycket delningar på materialet att man ansåg det värt hårdare satsningar.

– Även vi såg att materialet inte delades och lästes så mycket. Det är en begränsad del av det politiska Sverige som tycker detta är viktigt på riktigt. Det är i sig inget argument vare sig för eller emot rapportering. Men det avspeglar romers ställning. Det är inte så många som tar vara på deras intressen – det gör ju rapportering mer angelägen.

– Om vi bortser från opinionsreaktioner så kan vi se att avslöjandet fått verkligt utfall. De registrerade får skadestånd. Och jag är övertygad att frågan kommer att hamna i Europadomstolen i Strasbourg. Det är en stor sak!

Mycket få journalister har romsk bakgrund. Jag är inte säker på att jag känner till en enda nyhetsreporter utanför Radio Romano på Sveriges Radio. Hur påverkar det rapporteringen, tror du?

– Det påverkar – ingen kan ställa sig upp på ett redaktionsmöte och säga: ”så här är det”, ”det här är min familjs historia.” Det kan förstås kompenseras

genom inkännande rapportering och med kunskap, men om man aldrig kan rapportera självupplevt så blir det sämre.

Vad kan man göra? Vad ska du göra?

– Det är viktigt att rekrytera en bred redaktion som har olika kunskap och erfarenhet. Om man ska beskriva verkligheten, behöver man ha många ingångar. Det underlättas av mångfald. Här finns mer göra – inte bara när det gäller den romska gruppen.

– Vi har i dag ett antal återkommande skribenter som har närhet till den romska kulturen – det är bättre nu än för fem eller tio år sedan. Men när det gäller nyhetsreportrar eller fast anställda så kan jag inte säga att vi har någon med romsk bakgrund. Men jag vet inte säkert – vi har ju ingen etnisk registrering av de anställda. Det kan finnas personer med romsk bakgrund som väljer att inte berätta det. Och det visar ju i sig på en del av problematiken.

Elitsa Ivanova*

De oönskade

Utvisningarna av östeuropeiska romer från Frankrike 2010 i bulgarisk press

I slutet på juli 2010, efter bråk mellan polis och franska resande sedan en ung man dödats av polisen, meddelar den dåvarande franske presidenten Nicolas Sarkozy att 300 tillståndslösa läger för romer och resande ska rivas och utländska romer utvisas från landet. Dessa åtgärder ses även som ett led i det Sarkozy kallar för kriget mot brottsligheten. Enligt den franska regeringen är lägren, som främst bebos av bulgariska och rumänska medborgare, en grogrund för smuggling, prostitution och ungdomsbrottslighet. Därför pekas romerna som bor där ut som ett säkerhetshot (Bon 2010, Hall 2010).

De allra flesta av de uppskattningsvis 400 000 romerna och resande i Frankrike är franska medborgare och kan därför inte utvisas eller tvingas lämna landet. Utöver dessa finns det cirka 12 000 romer som har invandrat främst från Central- och Östeuropa. De är EU-medborgare och som sådana har de rätt att resa till Frankrike men de kan utvisas om de begår brott (Crumley 2010, Europaparlamentet 2010).

---

* Medieforskare vid Institutionen för mediastudier, Stockholms universitet.

I augusti 2010 inleds utvisningarna och de första utländska romerna skickas hem till Rumänien och Bulgarien. Den franska regeringens agerande möter nu hård kritik av människorättsgrupper, opposition, olika institutioner, inklusive FN, Europarådet, Vatikanen och EU-kommissionen. Man menar att den franska regeringen brännmärker en redan stigmatiserad etnisk grupp (Bon 2010, Hall 2010). Samtidigt uppmanar Frankrike Rumänien och Bulgarien att ta ansvar för sina romer, annars kan den franska regeringen komma att hindra dessa länders anslutning till passunionen Schengen (Phillips 2010). Medan den rumänska regeringen varnar för att Frankrikes åtgärder riskerar att skapa främlingsfientliga reaktioner, håller den bulgariska låg profil. Den ser utvisningarna av romer som ett inrikesproblem för Frankrike och inte som en fråga av nationell prioritet då det gäller ett ”obetydligt antal”¹ bulgariska medborgare (Alexe & Petrov 2010).

Så småningom växer kontroversen mellan Frankrike och EU-kommissionen som hotar att dra Frankrike inför EU-domstol för landets behandling av romer. Sedan Frankrike lovat att ändra sin lagstiftning drar EU-kommissionen tillbaka hotet om rättsliga åtgärder (Petrén 2010).

Frankrikes utvisningar av östeuropeiska romer fick stor medial uppmärksamhet, inte minst här i Sverige. Detta kapitel fokuserar dock på hur den bulgariska

---

¹⁾ Enligt ett uttalande av det bulgariska utrikesministeriets dåvarande taleskvinna Tjerneva handlar det om maximum 50 bulgariska romer som ska utvisas från Frankrike (Alexe & Petrov 2010). De rumänska romer som utvisas uppges vara cirka 800 (BNT 2010).

pressen bevakade händelserna som också omfattade bulgariska romer. De senaste åren har flera frågor kring romernas situation diskuterats livligt i den svenska offentliga debatten. Flera medier har rapporterat bl a om tiggande rumänska romer och bland allmänheten har kunskapen om deras situation gradvis ökat. Men bland de romer som ber om pengar på svenska gator finns också bulgariska medborgare. Om dem vet vi inte så mycket. I detta kapitel hoppas jag belysa vissa aspekter av medierapporteringen om romer i Bulgarien och därmed bidra till en större förståelse av romers situation i en östeuropeisk kontext.

I denna undersökning studerar jag hur fyra bulgariska tidningar med nationell spridning, *Dnevnik*, *Sega*, *Standart* och *Trud*, har rapporterat om utvisningarna av östeuropeiska romer 2010. Tidningarna är alla mainstream men representerar olika typer av press: de två förstnämnda hör till vad som kan beskrivas som kvalitetstidningar, ett slags elitpress (där *Dnevnik* har något större fokus på ekonomi) medan *Trud* och i synnerhet *Standart* snarare närmar sig kvällspressen. Upplagemässigt är de olika stora: *Trud* är störst, *Dnevnik* och *Sega* är minst och *Standart* intar en mellanposition. De har olika ägarformer och deras läsekretsar skiljer sig också åt. Tidningarna representerar också något olika politiska tendenser, vilket i en bulgarisk kontext innebär att de har olika inställningar till den aktuella regeringen.² Särskilt *Trud*,

---

²⁾ År 2010 är det partiet GERB (Medborgare för Bulgariens europeiska utveckling), center-höger, som sitter i regering. Premiärminister är Bojko Borisov, tillika GERBs partiledare.

men även i en viss mån *Sega* och *Standart* ses som betydelsefulla för opinionsbildningen i landet.

Romerna i Bulgarien

Romerna i Bulgarien har befolkat landet i flera århundraden. Idag utgör de den näst största minoritetsgruppen och deras antal uppges vara 325 343 men inofficiella uppgifter talar om ca 700 000. Bulgarien uppges 2011 ha ca 7,3 miljoner invånare (NSI 2011). Den allmänna krisen efter kollapsen av det socialistiska systemet ledde till en kraftig försämring av flera aspekter av romernas situation i landet. Romerna var de första att förlora sina arbeten. Än idag är sysselsättningsgraden bland dem mycket lägre än jämfört med resten av befolkningen. Flertalet romer i arbetsför ålder är arbetslösa och av dem som har jobb är den stora delen verksamma i den s k ”grå ekonomin” (Marushiakova & Popov 2000). Numera lever en stor del av romerna med hjälp av socialbidrag. Många problem romerna möter är desamma som även andra sociala grupper med marginell status har, undermåliga bostäder, utbildning, fattigdom och kriminalitet. Men framför allt efter 1989 har romerna av den breda allmänheten setts som den främsta ”Andra”, som den nödvändiga ”syndabocken” i sökandet efter människor som kan bära skulden för den sociala krisen. De anti-romska attityderna är omfattande bland allmänheten, misstron och misstänksamheten likaså. Trots att romerna är bulgariska medborgare ser majoriteten dem som outsiders och inte riktigt tillhörande nationen (Herakova 2009:289). Romerna diskrimineras

ofta i vardagliga situationer, men även av statliga institutioner, t ex av polisen (Dimov m fl 2006, Hammarberg 2013). De är också offer för våld och hatbrott. Under flera år har landets politiska elit förklarat romernas problem endast som sociala och ekonomiska men vägrat erkänna att det finns problem med diskriminering och intolerans. De senaste åren har flera romer sökt sig till västeuropeiska länder i hopp om en bättre framtid. En del av dem åkte till Frankrike 2010 och blev utvisade.

Den ”rimliga” antiziganismen

Under århundraden har romerna i flera europeiska länder varit en marginaliserad grupp. Romerna har ständigt mötts av negativa föreställningar om dem som har gått i arv i generationer. Än idag bevittnar vi hur anti-romska attityder fortsätter spridas och vidmakthållas runt omkring i Europa. Dessa historiskt rotade fördomar resulterar ofta i exkluderande praktiker riktade mot romer. Detta sammanhang av fördomar och praktik får allt oftare i officiellt språkbruk benämningen antiziganism (Selling 2013). Något kortfattat kan man förklara antiziganism som en kraftfull och djupt rotad ideologi som bör förstås som en särskild form av rasism som har lett till diskriminering och våld mot romer genom århundraden (End 2014).

En viktig beståndsdel i antiziganismen är stereotypen om romer som kringvandrande paria som står utanför samhällets normsystem. En vanlig föreställning är att romer inte har varit tvungna att ständigt

resa runt utan gör det av egen fri vilja och att de får sitt levebröd genom att stjäla och luras och inte genom hederligt arbete. Ett annat karakteristiskt drag är att romer ständigt ses, om kanske inte som "pest" så åtminstone som ett samhällsproblem (Selling 2013, Wippermann 2005). Ett annat centralt element är uppfattningen om romers parasitära existens. Den är ofta kopplad till föreställningen att medan majoriteten *producerar* exempelvis mat eller andra varor, så *konsumerar* romer dem bara. Enligt Markus End, doktorand vid Tekniska universitetet i Berlin med fokus på antiziganism, är denna jämförelse kärnan i flera stereotyper relaterade till romer såsom tiggeri, småskaliga stölder, sociala bedrägerier och spådom (2014). Uppfattningen om romers parasitära tillvaro är också kopplad till djupt rotade attityder om romerna som ett slags pre-moderna människor (End 2014, Petrova 2003).

Den nederländske statsvetaren Huub van Baar diskuterar framväxten i dagens Europa av en särskild form av antiziganism som han kallar för "rimlig", "reasonable anti-Gypsyism" (van Baar 2014:30). Enligt van Baar syftar denna till att legitimera negativ särbehandling av romer. Ett centralt argument i dess retorik är att det är berättigat att agera mot romer och behandla dem annorlunda eftersom de ofta uppvisar oönskat beteende, ägnar sig åt olaglig verksamhet och kan förväntas orsaka problem i allmänhet. Denna "rimliga antiziganism" har fått ett brett stöd i majoritetssamhället och den finner uttryck även i politiskt beslutsfattande. Van Baar observerar också en ny tendens, att politiker, polis och medborgare uppfattar ro-

merna som ”säkerhetsproblem”, ett hot mot den allmänna ordningen som kräver ovanliga och ibland till och med drastiska åtgärder. Utvisningarna från Frankrike av EU-medborgare med romsk bakgrund är ett tydligt exempel på sådana initiativ, menar van Baar.

Representationer av romer i majoritetssamhällets medier

Forskningen om olika mediers gestaltningar av romer är inte särskilt omfattande (Schneeweis 2012). Främst rör det sig om innehållsanalyser av tryckta medier, men även några framställningar i tv-nyheter och tv-program har analyserats (se t ex Leudar & Nekvapil 2000, Hutchings 2013). De gemensamma resultaten från denna forskning målar en dyster och deprimerande bild av negativ vinkling och stereotypisering av romerna. Vanligen är beskrivningarna klichéartade och de är antingen exotiserande, framställande romerna som romantiska nomader och underhållningsartister, eller nedvärderande, skildrande romerna som fattiga, smutsiga, oansvariga, benägna att begå brott, underlägsna och oönskade av alla.

Medieforskaren Karmen Erjavec (2001) har analyserat den slovenska pressens bevakning av ett fall av etnisk spänning mellan romer och företrädare för majoritetssamhället 1997. Hon identifierar flera stereotyper om romer i texterna, de framställs som passiva och lata, har en annan kultur och hotar samtidigt majoritetssamhällets sociala och ekonomiska intressen. Ett motiv liknande det sistnämnda registreras även i

finska mediers skildringar av ankomsten av en grupp asylsökande romer från Slovakien år 1999 (se Horsti 2003, Nordberg 2004) och det är även ett återkommande drag i exempelvis bulgariska mediers rapportering om romer under 1990-talet och början på 2000-talet (se Dajnov 2002, Popova & Leshtanska 2006). Stor spridning har också gestaltningar av romer kopplade till asocialt beteende, olaglig verksamhet och omoral. Dessa motiv har identifierats i medieskildringar i olika länder, de återfinns i exempelvis ungersk, engelsk, rumänsk och norsk kontext (se Bernáth & Messing 1999, Schneeweis 2009, Simonsen 2011). Det är också vanligt, särskilt i östeuropeiska medier, att nämna romska aktörers etnicitet i journalistiska texter om brottslighet (Lenkova 1998, Popova & Leshtanska 2006, Ivanova kommande). En tendens under de senaste åren är att romer också diskuterats i samband med underutveckling, analfabetism och primitivism (Dajnov 2002, Popova & Leshtanska 2006, Schneeweis 2009). En annan fråga som aktualiserats sedan Rumäniens och Bulgariens EU-inträde 2007 och som särskilt västerländska medier har visat ett ökat intresse för är den om romer och tiggeri (Alenius 2012, Pollack & Roosvall 2015, Simonsen 2011). Studier i olika kontexter innebär också att specifika kännetecken kan urskiljas. Ett utmärkande drag som har identifierats i den bulgariska pressen är användningen av begreppet *ziganisering* vilket bl a konnoterar en allmän tendens att majoritetsbefolkningen börjar ta efter ett levnadssätt som uppfattas som starkt negativt. Begreppet används alltså för att beteckna företeelser och/eller människor som inte är romer,

men som stämmer överens med allmänna föreställningar och fördomar om romer. På en mer konceptuell nivå anger därmed ”zigensk” inte bara etnisk bakgrund, utan även en struktur av sociala relationer.

Bevakningens omfattning och inriktning.

Medverkande i texterna

När det gäller den aktuella studien fokuserar den på de fyra bulgariska tidningarnas rapportering om utvisningarna av östeuropeiska romer från Frankrike 2010. Den omfattar 340 artiklar publicerade under perioden 28 juli till 31 december 2010. Detta är en relativt stor bevakning jämfört med tidningarnas vardagliga rapportering om romer som 2011 bedöms vara ca 520 artiklar (Ivanova kommande). Händelserna i Frankrike uppmärksammas främst av kvalitetstidningarna *Sega* och särskilt av *Dnevnik*, som har publicerat ca 35 procent av alla texter i materialet. En förklaring till att de två mer populära tidningarna visar mindre intresse för utvisningarna kan vara att de båda har en positiv inställning till den dåvarande borgerliga regeringen (Spasov 2012) som anklagades för passivitet i det här fallet. Man kan därför förmoda att de har valt att följa i regeringens spår. Ytterligare en förklaring kan vara att tidningarna bedömer utvisningarna vara utrikes- snarare än inrikesnyheter. Tidigare forskning (Palmer 2000) har visat att populära tidningar innehåller färre utrikesnyheter jämfört med kvalitetstidningar.

Vad skriver tidningarna om i samband med händelserna i Frankrike? Det är *ett* tema som helt domi-

nerar rapporteringen, nämligen de konkreta händelserna med utvisningarna av östeuropeiska romer till deras hemländer. Antalet utvisade romer anges, det berättas om flygplan till Rumänien och Bulgarien och det redogörs för reaktioner och kommentarer från politiker från olika länder. Sammanlagt 156 artiklar (46 procent) av alla 340 texter i materialet bevakar detta ämne. *Dnevnik* har ägnat ämnet störst uppmärksamhet medan *Trud* har det klart minsta antalet artiklar.

Tabell 1. Textens huvudtema fördelat på tidning. Antal och procent (340)

Textens huvudtema	Tidningsnamn				Total
	Sega	Standart	Dnevnik	Trud	
Utvisning av romer	40 47,1%	36 50,0%	54 45,8%	26 40,0%	156 45,9%
Integration	10 11,8%	8 11,1%	13 11,0%	8 12,3%	39 11,5%
EU vs Frankrike	5 5,9%	4 5,6%	15 12,7%	5 7,7%	29 8,5%
Diskriminering	8 9,4%	1 1,4%	11 9,3%	5 7,7%	25 7,4%
Protester	2 2,4%	7 9,7%	5 4,2%	10 15,4%	24 7,1%
Migration	9 10,6%	2 2,8%	8 6,8%	1 1,5%	20 5,9%
Inträde i Schengen	4 4,7%	6 8,3%	7 5,9%	2 3,1%	19 5,6%
Övrigt	7 8,2%	8 11,1%	5 4,2%	8 12,3%	28 8,2%
Total	85 100%	72 100%	118 100%	65 100%	340 100%

På andra och tredje plats kommer integrationsfrågor samt artiklar om kontroversen mellan EU-kommissionen och Frankrike. Som tabell 1 visar är dessa ämnen betydligt mindre än det första. Integrationsartiklarna rapporterar huvudsakligen om olika, främst franska, politikernas uttalanden om romernas integration och det händer att en och samma nyhet återkommer i alla tidningar. Det är alltså inte romernas integration i det bulgariska samhället som diskuteras, utan utländska politikernas kommentarer som tidningarna återberättar.

Den avgjort största gruppen texter är nyhetsartiklar, sammanlagt är de 285 eller 84 procent av alla texter i materialet. På andra plats med 38 enheter kommer opinionsartiklar, d v s analyser, kommentarer och debattartiklar. Något förenklat kan man säga att tidningarna levererar nyhetsmaterial om utvisningarna, men de är inte särskilt benägna att diskutera dem i någon större utsträckning.

Den största gruppen aktörer i materialet är politiker, mest franska och från de andra EU-länderna – främst EU-kommissionärer och EU-parlamentariker, samt bulgariska. Sammanlagt utgör de 66,5 procent av alla 336 huvudaktörer i materialet. Det är även ett tecken på att polemiken kring utvisningarna främst kan beskrivas i termer av elitdiskurs som definieras av politiker på nationell och internationell nivå (jfr van Dijk 1993). Som även den kvalitativa analysen visar, är det främst dessa aktörer som diskuterar och bestämmer över romernas öde. Man kan lägga märke till att företrädarna för de bulgariska romerna, och i en viss mån även de bulgariska politikerna, inte får en mer central

plats i rapporteringen. Det kan tolkas som att tidningarna uppfattar utvisningarna främst som en utrikes angelägenhet, som utspelar sig på avstånd och därför är av underordnad betydelse även om det berör landet direkt.

Tabell 2. Huvudaktör i texten. Antal och procent (N = 340)

Huvudaktör i texten	Antal	Procent
Repr. för FR	107	31,5
EU-politiker	70	20,6
Repr. för BG	49	14,4
Repr. för den romska minoriteten bg	35	10,3
Annan	33	9,7
Repr. för den romska minoriteten	22	6,5
Reps. för den romska minoriteten rum.	7	2,1
Intresseorganisation	7	2,1
Finns ej	4	1,2
Repr. för RUM	3	,9
Repr. för den romska minoriteten rum. & bg.	2	,6
Expert	1	,3
Total	340	100,0

Romerna som kriminella, nomader och offer

Genom att utgå från resultaten från den kvantitativa analysen har jag också, med hjälp av diskursanalys, närmare granskat sex texter ur materialet. Huvudkriterier för urvalet av artiklar har varit det största temat, den största gruppen huvudmedverkanden samt texter med romer i huvudrollen. Analysen visar att flera av beskrivningarna som kan urskiljas i de under-

sökta artiklarna motsvarar de stigmatiserande representationerna av romer.

Tidigare forskning har visat att i medieskildringar av romer är associationer till kriminalitet ett återkommande inslag. Liknande gestaltningar förekommer även i mitt material och särskilt i den mer tabloida *Standart* där romerna framställs som t ex ficktjuvar (30/7). Det är bilder som korresponderar med den djupt rotade föreställningen om den romska brottsligheten (Petrova 2003).

Ett annat motiv som kan urskiljas i texterna är det om romerna som nomader som vandrar omkring, en föreställning som även den har lång historisk kontinuitet (End 2014, Petrova 2003). Tidigare bulgarisk forskning på området (Dajnov 2002, Popova & Leshanska 2006) har inte registrerat liknande beskrivningar av romer i bulgariska medier. En möjlig förklaring till det är att majoriteten romer i landet anses vara bofasta. Det är med andra ord ett nytt inslag. Skildringen av romerna som nomader som står utanför majoritetssamhällets normsystem sker bl a genom användning av ord som tjergari (resande), skitnitsi (luffare) och katun (ett romskt läger).³ Dessa termer, och särskilt de två sistnämnda, är negativt laddade. Tjergari å sin sida, som vanligen används i historiska sammanhang, laddas, när den relateras till romer, med negativa associationer till avvikande beteende. De romska lägren knyts dessutom i texterna till brottslighet, samhälls- och säkerhetsrisk, och beskrivs som il-

---

³) Beskrivningar av romer som primitiva, tillhörande en stam har dock identifierats, se ex Popova & Leshanska 2006.

legala. Men katun antyder också fattigdom och orenhet. Romerna är alltså smutsiga. Det påminner om antropologen Mary Douglas (1966) klassiska resonemang om att ”smuts är fel sak på fel plats”. Därför måste romerna slängas ut, såväl bildligt som bokstaveligt.

En vanligt förekommande bild i medierna är även den om romerna som offer för exempelvis diskriminering (Schneeweis 2009) eller fattigdom och arbetslöshet (Dajnov 2002). I bulgariska medier har de också beskrivits som offer för gamla romska traditioner och för romska maffiabossar men även för statens ansvarslöshet (Popova & Leshtanska 2006). Även i mitt material förekommer gestaltningar av romer som offer för fattigdom och arbetslöshet, men ett nytt inslag kan också urskiljas, nämligen skildringar av romer som offer för Frankrikes handlingar. Till det bidrar bl a definitionen av de franska myndigheternas åtgärder gentemot de östeuropeiska romerna i termer av deportering, utvisningar, återsändande. Av alla dessa beteckningar väcker särskilt deportering associationer till Tysklands tvångsförflyttningar av främst judar men även romer till koncentrationsläger under andra världskriget. Uttryck som ”de bortdrivna”, ”de utkörda” knutna till romer bidrar också till konstruktionen av romsk identitet som offeridentitet.

De exkluderade

Framför allt de två kvalitetstidningarna *Dnevnik* och *Sega* fokuserar på bulgariska regeringsföreträdarens kommentarer vars främsta karakteristika är den sym-

boliska utestängningen av de bulgariska romerna från det nationella rummet. Texterna synliggör också den bulgariska statens vägran att ta ansvar för fallet med de utvisade romerna. Att utvisningarna skulle vara en fråga av nationell prioritet är något som upprepade gånger och bestämt bagatelliserats av regeringen, inklusive premiärminister Borisov själv (*Sega* 26/8-10, *Dnevnik* 16/9-10). Exempelvis besvarar han journalisters frågor om Bulgariens position om utvisningarna med: ”Ni vill att jag ska blanda in staten i något som inte existerar för att hindra oss från Schengen” (*Dnevnik* 16/9-10). Dessa förnekanden tjänar samtidigt realpolitiska mål, d v s landets inträde i passunionen Schengen. Anmärkningsvärt är också premiärministerns stämplande av romerna som nomader: ”Det hördes flera åsikter på mötet men den dominerande blev denna att romerna är nomadiska stammar som måste ges möjlighet att vandra i Europa” (*Dnevnik* 16/9-10, *Sega* 17/9-10). Föreställningen om romerna som ständigt kringvandrande spelar en central roll för antiziganismen (Selling 2013) men den kan också ses som en väsentlig del av romernas marginalisering. Inlägget ovan antyder att romerna så att säga inte kan ses som företrädare för ”vår” nationella karaktär, att det finns grundläggande skillnader mellan ”dem” och ”oss”. Det påminner även om socialantropologen Efremovas resonemang om att formerandet av den nya bulgariska identiteten går genom en önskan att avlägsna romerna från det bulgariska samhället (2012). Borisovs uttalanden bär också på likheter med nationalistiska politiker med en anti-romsk agenda som genom att hänvisa till romers påstådda

”europeskhet” försöker minimera sina länders inhemska ansvar för de romska minoriteterna (Vermeersch 2012). Här bör det även nämnas att de regeringsnära *Trud* och *Standart* föga förvånande tonar ner de ovan nämnda yttrandena. Dessa tidningar visar dessutom klart mindre intresse för utvisningarna.

Uttalanden liknande de tidigare nämnda illustrerar samtidigt en slags normalisering av annangörande i den politiska diskursen. De legitimerar användningen av anti-romsk retorik från politiskt håll samtidigt som de ändrar gränserna för vad som får eller inte får sägas och av vem i den offentliga debatten. Tidigare var tal om utestängande av romer och om en absolut kulturell skillnad mellan romer och bulgarer förbehållen nationalistiska partier. Uttalandena vidmakthåller en negativ syn på romerna och sänder en tydlig signal till allmänheten att det är acceptabelt att publikt stigmatisera dem. Samtidigt reproduceras existerande sociala hierarkier som ställer minoritetsgrupper i en underordnad position gentemot majoritetssamhället, som tydligt markerar vilka som är fullvärdiga medborgare och vilka det är som statens plikter gäller. De antyder även vilka som är välkomnade inom nationens gränser och vilka är oönskade och visar även att medborgarskap i en nation inte nödvändigtvis kan jämföras med medlemskap i en diskursivt föreställd nationell gemenskap.

Representationer som de ovan beskrivna reproducerar på olika sätt, och förstärker därmed även, den gamla bilden av romer som kulturella outsiders, men de ger oss också kunskap om en del av mekanismerna bakom romernas fortsatta marginalisering. De visar

hur de bulgariska romerna, av såväl medier som landets politiker, beskrivs som högst oönskade och icke tillhörande nationen, en uppfattning som även en betydande del av allmänheten delar och som ger incitament till exkluderande praktiker.

För den svenska läsaren tydliggör de också en del av orsakerna till att östeuropeiska romer söker sig hit.

Referenser

- Alenius, K. (2012), "Beggars, Scammers, Discriminated Against by the Whole of Europe: Romania's Roma in Finnish Tabloids, 2008–2011", *Revista Română de Studii Baltice i Nordice/The Romanian Journal for Baltic and Nordic Studies*, ISSN 2067-1725, Vol. 4, Issue 2 (2012)
- Alexe, D. & Petrov, N. (2010), Romania and Bulgaria Keep Low Profile on Roma Expulsions, EUobserver, 26 augusti, <http://euobserver.com/news/30678> (Hämtat: nov. 2013)
- Bernáth, G. & Messing, V. (1999), "Seen from Afar: Roma in the Hungarian Media", *Roma Rights 4*
- Bon, G. (2010), France to Dismantle Roma Camps, Expel Offenders, Reuters, 28 juli, <http://www.reuters.com/article/2010/07/28/idUSLDE66R2ES> (Hämtad: nov. 2013)
- BNT, Bulgarian National Television (2010), Frankrike ger oss tillbaka ytterligare 12 romer, 10 september, <http://bnt.bg/bg/news/view/36458> (Hämtat: nov. 2013)
- Crumley, B. (2010), France: Anger as Sarkozy Targets Roma in Crime Crackdown, Time World, 23 juli,

- <http://content.time.com/time/world/article/0,8599,2005818,00.html> (Hämtad: nov. 2013)
- Dajnov, E. (2002), "Inledning", i Kolova & Pantjeva, *Deras röster: Närvaron av minoriteter och specifika grupper i bulgariska medier i slutet på XX-talet och början på XXI-talet*, Sofia: Centrum för sociala praktiker
- Dimov, M. m.fl. (2006), *Poliskontroller och användning av etnisk profilering i Bulgarien*, Sofia: Centrum för studier av demokrati
- Douglas, M. (1966), *Purity and Danger*, London: Routledge and Kegan Paul
- Efremova, G. (2012), "Integralist Narratives and Redemptive Anti-Gypsy Politics in Bulgaria", Stewart, M. (red.) (2012), *The Gypsy Menace: Populism and the New Anti-Gypsy Politics*, London: Hurst
- End, M. (2014), "Antiziganism as a Structure of Meanings: The Racial Antiziganism of an Austrian Nazi", Agarin, T. (red.), *When Stereotype Meets Prejudice: Antiziganism in European Societies*, Stuttgart: Ibidem
- Erjavec, K. (2001), "Media Representation of the Discrimination against the Roma in Eastern Europe: The case of Slovenia", *Discourse & Society* 2001 12
- Europaparlamentet (2010), Europaparlamentets resolution om utvisningen av romer från Frankrike, B7-0503/2010, 06 september, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MO-TION&reference=B7-2010-0503&language=SV> (Hämtat: nov. 2013)

- Hall, T. (2010), Romska läger ska rivs i Frankrike, Dagens Nyheter, 30 juli
- Hammarberg, T. (2013), *Diskrimineringen av romer i Europa – sammanfattning av rapport i Europarådet*, äv. elektroniskt tillgänglig: <http://thomashammarberg.org/2013/03/13/diskrimineringen-av-romer-i-europa-sammanfattning-av-rapport-i-europaradet/> (Hämtat: mars 2013)
- Hedström, I. (2010a), Striden om romska läger trappas upp, Dagens Nyheter, 18 augusti
<http://www.sbj-bg.eu/index.php?t=58> (Hämtad: jan. 2013)
- Herakova, L. (2009), "Identity, Communication, Inclusion: The Roma and (New) Europe", *Journal of International and Intercultural Communication*, Vol. 2, No. 4
- Horsti, K. (2003), "Global Mobility and the Media: Presenting Asylum Seekers as a Threat", *Nordicom Information* Nr3/2003, NORDICOM, Göteborgs universitet: Göteborg
- Hutchings, S. C. (2013), "The Gypsy as Vanishing Mediator in Russian Television Coverage of Interethnic Tension", *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 41:6
- Ivanova, E. (kommande), *Representationer av romer i bulgarisk press 2010–2011*, opublicerad avhandling
- Lenkova, M. (red.) (1998), *Hate Speech in the Balkans*, The International Helsinki Federation for Human Rights
- Leudar, I. & Nekvapil, J. (2000), "Presentations of Romanies in the Czech Media: On Category Work

- in Television Debates”, *Discourse and Society* 11 (4)
- Mouterde, P. (2010), Sarkozy to Address Cabinet on ‘Roma Problem’ Amid Criticism, France 24, 28 juli, <http://www.france24.com/en/20100728-sarkozy-address-roma-problem-cabinet-meeting-amid-criticism-rights-groups-france-travelling-people> (Hämtat: nov. 2013)
- Nordberg, C. (2004), “Legitimising Immigration Control: Romani Asylum-Seekers in the Finnish Debate”, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30:4
- Palmer, J. (2000), *Spinning into Control: News Values and Source strategies*, London: Leicester Univ. Press, 2000
- Petrén, A. (2010), EU backar om utvisade romer, 19 oktober, Sveriges Radio, <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=4112823> (Hämtat: nov. 2012)
- Petrova, D. (2003), “Who are the Roma? An Identity in the Making”, Roma Rights
- Phillips, L. (2010a), France Presses Romania on Roma Question, EUobserver, 03 augusti, <http://euobserver.com/social/30577> (Hämtat: nov. 2012)
- Pollack, E. & Roosvall, A. (2015), ”Rom-register och brott på topp. Rapportering om romer i Dagens Nyheter och Aftonbladet 1995–2014”,
- Popova, M. & Leshtanska, K. (2006), *Romerna i medierna under 2003 och 2005*, Sofia: Stiftelsen ”Start för effektiva medborgerliga alternativ”

- Schneeweis, A. A. G. (2009), *Talking Difference: Discourses about Gypsy/Roma in Europe since 1989*, Diss. Univ. of Minnesota, 2009
- Schneeweis, A. (2012), "If They Really Wanted, They Would: The Press Discourse of Integration of the European Roma, 1990–2006", *International Communication Gazette* 2012 74
- Selling, J. (2013), *Svensk antiziganism: fördomens kontinuitet och förändringens förutsättningar*, Limhamn: Sekel
- Simonsen, A. H. (2011), 'Just Like Vacuum Cleaning ...': Reporting the Roma Beggar Tourists in Norway, Eide, E. & Nikunen, K. (red.), *Media in Motion: Cultural Complexity and Migration in the Nordic Region*, Farnham: Ashgate
- Spassov, O. (2012), "Inställningen till politiker och institutioner i pressen under 2011: en blick mot sju nationella dagstidningar", i Stiftelsen Mediedemokrati (SMD) (2012), *Mindre Frihet, Fler Konflikter. Bulgarisk Medieövervakning 2011: Årlig rapport av Stiftelsen Mediedemokrati*, Sofia: Open Society Institute
- van Baar, H. (2014), "The Emergence of a Reasonable Anti-Gypsyism in Europe", Agarin, T. (red.), *When Stereotype Meets Prejudice: Antiziganism in European Societies*, Stuttgart: Ibidem
- van Dijk, T. A. (1993), *Elite Discourse and Racism*, Newbury Park, Calif.: Sage
- van Dijk, T. A. (2000), "New(s) racism: a discourse analytical approach", Cottle, S. (ed.), *Ethnic Minorities and the Media*, Buckingham/Philadelphia: Open University Press

- Vermeersch, P. (2012), "Reframing the Roma: EU Initiatives and the Politics of Reinterpretation", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38:8
- Wippermann, W. (2005), What Does Antiziganism Mean? Proposal of a Scientific Definition from Different European Viewpoints, paper på II.Internationale Antiziganismuskonferenz

Mediebilden av romer

De senaste åren har medier skrivit mycket mer om romer än tidigare. Det beror inte minst på de besökande tiggarna och på avslöjandet om romregistret. Romer har plötsligt hamnat mitt i mediernas rampljus.

Just romregister och tiggande är några av de vanligaste ämnena i artiklar om romer. Det visar en studie som presenteras i denna skrift. Den visar också att medier förvisso tar upp brott och romer – men då inte påståenden om romers påstådda brottslighet, utan till helt dominerande del brott mot romer.

Forskarna bakom studien prövar tanken att rapporteringen om romer närmast sig en vändpunkt där stereotyper inte längre styr lika mycket. Andra skribenter, som författaren och artisten Hans Caldaras, berättar om både äldre och helt ny fördomsfull rapportering och diskuterar åtgärder. I en intervju efterlyser chefredaktör Peter Wolodarski mer kunskap om hur antiziganistiska stereotyper tar sig uttryck.

Ester Pollack och **Anna Roosvall**, medieforskare.

Hans Caldaras, författare och artist.

Thomas Hammarberg, ordförande, Kommissionen mot antiziganism.

Elitsa Ivanova, medieforskare.

Adam Szoppe, journalist.

Intervju med Peter Wolodarski, chefredaktör DN.

Lars Truedson (red)

www.mediestudier.se